

Africké písně a rytmy v hodinách hudební výchovy na 1. stupni ZŠ

Závěrečná práce

Studijní program:

DVPP Další vzdělávání pedagogických pracovníků

Studijní obor:

Rozšiřující studium učitelství pro 1. st. ZŠ

Autor práce:

Mgr. Lucie Plačková

Vedoucí práce:

MgA. Jana Konvalinková, Ph.D.
Katedra primárního vzdělávání

Zadání závěrečné práce

Africké písně a rytmy v hodinách hudební výchovy na 1. stupni ZŠ

Jméno a příjmení: **Mgr. Lucie Plačková**
Osobní číslo: P20C00013
Studijní program: DVPP Další vzdělávání pedagogických pracovníků
Studijní obor: Rozšiřující studium učitelství pro 1. st. ZŠ
Zadávající katedra: Katedra primárního vzdělávání
Akademický rok: 2021/2022

Zásady pro vypracování:

Cíle práce: Nastínění podstaty africké hudby a její odlišnosti v porovnání s tradičním evropským hudebním myšlením. Praktické začlenění a využití tradiční africké hudby v hodinách HV na 1. stupni.

Metody: Rešerše, aplikace, evaluace

Požadavky: Studium odborné literatury k tématu, sběr vhodného hudebního materiálu pro 1. stupeň ZŠ, návrh realizace využití hudebního materiálu v praxi.

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování práce:
Jazyk práce:

tištěná/elektronická
Čeština

Seznam odborné literatury:

- COUFALOVÁ, J., MEDEK, I., SYNEK, J., 2013. *Hudební nástroje jinak*. Brno: Janáčkova akademie múzických umění. ISBN 978-80-7460-037-1.
- JURKOVÁ, Z. a kol., 2001. *Kapitoly z mimoevropské hudby*. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 80-244-0302-1.
- JUSTOŇ, Z., 1996. *Hudba přírodních národů*. Praha: Maťa. ISBN 80-86013-02-2.
- POSPÍŠILOVÁ, L., 2011. *Housle, basa, trumpeta, pojedeme do světa – Afrika*. Praha: Hrajeto. ISMN 979-0-9004026-0-8
- ŠIMANOVSKÝ, Z., 2007. *Hry s hudbou a techniky muzikoterapie*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-339-0

Vedoucí práce: MgA. Jana Konvalinková, Ph.D.
Katedra primárního vzdělávání

Datum zadání práce: 25. listopadu 2021
Předpokládaný termín odevzdání: 1. dubna 2022

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Jana Johnová, Ph.D.
vedoucí katedry

Prohlášení

Prohlašuji, že svou závěrečnou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé závěrečné práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou závěrečnou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé závěrečné práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li závěrečné práce nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má závěrečná práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

9. března 2022

Mgr. Lucie Plačková

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucí závěrečné práce MgA. Janě Konvalinkové, Ph.D. za její odborné vedení a za podnětné rady a odbornou pomoc, kterou mi poskytovala v průběhu jejího vytváření. Práce by nevznikla bez podpory a trpělivosti mého muže, který mi byl oporou v průběhu celého studia.

Anotace

Závěrečná práce se zaměřuje na tradiční hudbu afrického kontinentu a její využití v hodinách hudební výchovy na 1. stupni. Práce je rozdělena na dvě části. Cílem teoretické části je nastínění podstaty africké hudby a její porovnání s tradičním evropským hudebním myšlením. Teoretická část se opírá o odbornou literaturu a je zaměřena na etnomuzikologii a hudbu afrického kontinentu se zaměřením na specifické rysy hudby subsaharské Afriky. Dále jsou představeny africké hudební nástroje. Praktická část obsahuje metodické listy s aktivitami, kterými seznámíme žáky s tradiční africkou hudbou, a s návrhy jejího využití v hodinách hudební výchovy. Součástí praktické části jsou také návody na výrobu jednoduchých rytmických nástrojů, které využijeme při realizaci metodických listů.

Klíčová slova

Etnomuzikologie, etnická hudba, Afrika, hudební nástroje, metodické listy

Abstract

My final work is focused on traditional music of African continent and its use for Musical Education at elementary school. This final work is split in two parts. Purpose of theoretical part is to create a sense of understanding of traditional African music and its comparing to traditional European musical mentality. Theoretical part leans on specialised literature and it is focused on Ethnomusicology and music of African continent with special focus on specific features of Sub-Saharan area. This topic is followed by introduction of African musical instruments. Practical part contains methodological sheets with activities that introduce traditional African music to students and its use in Musical Education. Portion of the practical part contains instructions for crafting simple rhythmical instruments that are used when implementing Methodical Sheets.

Key words:

Ethnomusicology, Ethical music, Africa, Musical instruments, Methodical Sheets

Obsah

Úvod.....	9
Teoretická část	11
1 Etnická hudba a etnomuzikologie	11
1.1 Etnická hudba a její začlenění do hudební výchovy	12
2 Africký kontinent.....	14
2.1 Afrika - geografie.....	14
2.1.1 Geografické rozdělení Afriky	14
2.2 Subsaharská Afrika	14
2.3 Arabská Afrika	15
2.4 Afrika – stručná historie.....	15
2.5 Obyvatelé Afriky.....	16
3 Africká hudba	17
3.1 Hudba severní Afriky	17
3.2 Hudba subsaharské Afriky	18
3.2.1 Základní rysy hudby subsaharské Afriky	20
4 Hudební nástroje Afriky	22
4.1 Africké idiofony	23
4.2 Africké membranofony	23
4.3 Africké chordofony	23
4.4 Africké aerofony	24
Praktická část	25
5 Výroba jednoduchých hudebních nástrojů	25
5.1 Chřestidla z ruliček od toaletního papíru	27
5.2 Metličky ze špejlí	28
5.3 Prstové kastaněty.....	29
5.4 Chřestidlo z pistáciových skořápek.....	30
5.5 Dešťová hůl	31
6 Metodické listy	32
6.1 Banaha (Kongo)	34
6.2 Eh soom boo kaway (Nigérie).....	39
6.3 Funga alafia (Libérie).....	43
6.4 Kye kye kule (Ghana)	47

6.5	Obwisana (Ghana).....	51
6.6	Olele moliba makasi (Kongo)	54
6.7	Salibonani (Zimbabwe).....	56
6.8	Sansa kroma (Ghana)	59
6.9	Senua de dende (Ghana).....	62
6.10	Simama kaa (Tanzánie).....	66
6.11	Thula sana (region Jižní Afrika)	69
6.12	Zimbolé	72
7	Shrnutí praktické části	75
	Závěr	76
	Seznam literatury	77
	Internetové zdroje	78

Úvod

Mám obrovské štěstí, že můj dosavadní profesní život je úzce spjat s hudbou a hudební výchovou. Hned po studiích jsem začala pracovat v denním stacionáři, a mohla se tedy věnovat hudebním aktivitám s lidmi se zdravotním a mentálním znevýhodněním. Poté jsem řadu let pracovala jako vychovatelka a učila hudební výchovu na malotřídní škole. Momentálně učím hudební výchovu na druhém stupni a také se s chutí věnuji těm nejmenším dětem v mateřské škole, kde se snažím rozvíjet děti v hudební oblasti. Navzdory tomu, že řada pedagogů považuje hudební výchovu za nepodstatný a zbytečný předmět, který jen zabírá místo v rozvrhu, považuji ji za důležitou a nepostradatelnou součást základního vzdělání. Každoročně se objevuje řada výzkumů, které potvrzují, že zařazení hudební výchovy do osnov pozitivně ovlivňuje kognitivní vývoj dětí, zlepšuje jejich schopnost soustředit se a podílí se na kultivaci jejich řeči. Často bohužel pozorují, že stále méně dětí se ve svém volném čase věnuje aktivnímu muzicírování, hudba stále více zastává funkci zábavnou a relaxační, a tak je mnohdy právě hudební výchova jedinou možností, kdy se děti aktivně zapojí do tvořivého muzicírování. Jsem přesvědčená, že tvořivý potenciál je ukryt v každém z nás, bez ohledu na věk, pohlaví, postavení či národní příslušnost a bez ohledu na naše dosavadní hudební zkušenosti.

Základem repertoáru, který s dětmi zpívám, jsou české písně a zařazení písní jiných etnických skupin jsem zpočátku brala jako pouhé zpestření hodin hudební výchovy. Zjistila jsem však, že tato hudba děti oslovuje, že je zajímá. Zpočátku jsem měla obavy, zda se děti naučí slova, ale ony vždy překvapí. Nezřídka se stává, že děti umí slova dříve než já. Problém nebyl ani zpěv finské písně. V případě hudby subsaharské Afriky slova a jejich složitost nemusíme řešit. Slovo není v africké hudbě důležité a řada písní, které jsou zpracovány v metodických listech, obsahuje jen několik málo slov.

Práce byla pro mě obrovská výzva. Materiál, který je v metodických listech, jsem sbírala řadu let, ale o hudbu Afriky jako takovou jsem se nijak více nezajímala. Chtěla jsem se tedy ponořit do života Afričanů, a tak jsem četla africké pohádky, cestopisy, zúčastnila se přednášek o Africe ve snaze poznat způsob života lidí tohoto kontinentu. Afrika je podle mnohých země mnoha tváří. Často nám je prezentována její krásná příroda, veselí lidé žijící zcela v souladu s přírodou. Tato krása má však i svou druhou tvář, tu s mnoha problémy, zahrnující válečné konflikty, hladomor a epidemie. Hlavním tématem této práce je však hudba. A ta je naprostou součástí života Afričanů, doprovází

je od narození do smrti a žádná významná událost v životě Afričana se bez ní neobejde. Nabízí se zde upravit nám tolik známé rčení „Co Čech, to muzikant“, na „Co Afričan, to muzikant“.

Závěrečná práce se skládá ze dvou částí. Teoretická část se věnuje etnomuzikologii a africkému kontinentu se zaměřením na hudbu subsaharské Afriky a její specifické rysy. Pod tuto část také patří seznámení se základními hudebními nástroji využívanými v hudbě subsaharské Afriky. Cílem praktické části, která je v této práci stěžejní, je vytvořit metodické listy, díky nimž zařadíme etnickou hudbu do hodin hudební výchovy na 1. stupni. Veškeré aktivity navazují na poznatky o hudbě etnických skupin afrického kontinentu, se kterými jsme se seznámili v části teoretické.

Součástí praktické části jsou i návody na výrobu jednoduchých rytmických nástrojů, které využijeme při realizaci metodických listů v praxi.

Teoretická část

1 Etnická hudba a etnomuzikologie

Pro svou exotičnost je hudba mimoevropských kultur pro běžného evropského posluchače velmi přitažlivá. Na druhou stranu s hudebními prvky, které bychom jen stěží hledali v evropském hudebním projevu může na běžného posluchače působit nepřehledně až chaoticky. Vždyť pro etnickou hudbu je charakteristická téměř absolutní vázanost na mimoestetické funkce. *„Hudba tu funguje jako součást magie, rituálů, sakrálních obřadů, liturgií, jako forma psychoterapie, často má funkci integrační, posiluje vazby a postavení v komunitě, důležitá je funkce ceremoniální, reprezentační, zábavná“* (Matoušek, 2003, s. 48). V etnické hudbě se s čistě estetickou funkcí setkáme zcela výjimečně, například v tradiční hudbě Japonska. V evropském hudebním smýšlení byly hudební projevy mimoevropských národů vnímány jako kvalitativně nižší. Vědní obor muzikologie tento názor zdatně potlačuje.

Etnomuzikologie je mladým vědním oborem, který na důležitosti začal nabývat v druhé polovině dvacátého století. Termín etnomuzikologie se nepřekládá, ovšem ve volném překladu hovoříme o muzikologii lidstva či světa. Zatímco v muzikologii je zájem směřován na hudbu západní, nebo uměleckou hudbu Evropy, etnomuzikologie svou pozornost upíná na veškerou mimoevropskou hudbu.

„Etnomuzikologie je vědou o tom, proč a jak jsou lidé muzikální. Tato definice umísťuje etnomuzikologii někam mezi společenské, humanitní a přírodní vědy, usilující o porozumění základním vlastnostem lidského druhu v celé jeho biologické, společenské a kulturní rozmanitosti“ (Rice, 2020, s. 13). Etnomuzikologové vycházejí z předpokladu, že všichni lidé (nejen hudebníci) jsou do určité míry muzikální, přičemž muzikálnost v této definici nesouvisí s hudebním talentem, ale spíše se schopností lidí tvořit a uspořádávat zvuky a reagovat na ně emočně i fyzicky. Dle etnomuzikologů je hudba pro naši existenci stejně důležitá jako schopnost mluvit a řeči porozumět, proto je pro ně důležité studium muzikalit v celé její rozmanitosti. Tam, kde lidé se zápalem provozují hudbu, tam etnomuzikolog ubírá svůj zájem a studuje (Rice, 2020, s. 13).

Snaha etnomuzikologů porozumět muzikálnosti lidí vychází ze starších způsobů uvažování o hudbě. To, že etnomuzikologie se jako věda vymezuje až v druhé polovině dvacátého století, neznamená dřívější nezájem o hudbu jiných národů. Už ve starověkém

Řecku a Číně vznikaly traktáty o hudbě. Ovšem starověcí a středověcí učenci se vyjadřovali téměř výhradně k vlastním hudebním tradicím. Tato situace se změnila s věkem objevů a otevíráním se Nového světa evropské kolonizací. Jezuitští misionáři studovali již v 16. století hudbu původních obyvatel Latinské Ameriky ještě dříve, než na ně narazili. Důvodem byla snaha obrátit je na křesťanství. Evropský zájem o hudbu druhých pak v 18. století podnítilo francouzské osvícenství a jeho snaha o získání všeobecného poznání (Rice, 2020, s. 25).

V současné době dosáhl obor etnomuzikologie respektované pozice na anglicky mluvících univerzitách a rostoucí uznání se mu dostává též na univerzitách světových.

1.1 Etnická hudba a její začlenění do hudební výchovy

Podle řady etnomuzikologů je důvodem předpojatosti vůči hudebním projevům mimoevropských národů především neinformovanost a poslechová nezkušenost s etnickou hudbou. Aby žáci pochopili odlišné hudební projevy, a mohli vůči etnické hudbě zaujmout postoj, je potřeba je s hudebním myšlením jiných národů a kultur seznamovat. Právě díky schopnosti orientace v etnických hudebních projevech je podporováno i seznamování s rozmanitostí různých kultur a poznání jejich hodnot a tradicí. *„Hudba může být vhodným a silným prostředníkem k tomu, aby se každý z nás dozvěděl více o kulturních, hudebních, náboženských a společenských dějinách daného regionu či národa“* (Jurková, Horáková, 2001, s. 7).

Právě v oblasti etnické hudby se vytváří a nabízí prostor pro tvořivou práci s dětmi. Pedagog může vytvářet projekty v rámci jednotlivých kulturních oblastí. Tyto projekty pak mohou přesahovat oblast hudební výchovy a uplatnit se i v ostatních vyučovacích předmětech nejenom výchovného charakteru. Protože africká hudba je těsně spjatá s tancem, může vyučovací hodina připomínat rituál či slavnost, čímž žákům umožníme pochopit i neestetickou funkci hudby. V rámci aktivit pracujeme s mapou světa a označujeme si místa, která jsme prostřednictvím hudby mohli navštívit. Hudební zkušenosti také může obohatit seznámení s etnickým hudebním nástrojem, popřípadě možnost hry na něj. Zařazení etnické hudby do vzdělávání vede děti k pochopení jednoty všech lidí, ale také vede k uvědomění si své vlastní kulturní identity v současném světě.

Pomocí etnické hudby můžeme vytvářet a posilovat mezioborové vztahy. V hodinách výtvarné výchovy a praktických činností můžeme realizovat výrobu

etnických hudebních nástrojů. Metodou hry v roli, do které děti i pedagog v průběhu aktivit vstupují, se uplatňují prvky dramatické výchovy. Zároveň jsou v rámci hudebních aktivit řešena i průřezová témata. Realizace průřezového tématu Osobnostní a sociální výchova je zaměřena na komunikaci, kreativitu a vzájemnou spolupráci mezi dětmi. V rámci Výchovy k myšlení v evropských a globálních souvislostech je aktivitami prohlubován vztah ke kultivaci postojů ke kulturní rozmanitosti a vytvářejí se pozitivní postoje nejen ke tradičním evropským hodnotám.

2 Africký kontinent

2.1 Afrika - geografie

Afrika je po Asii druhým největším kontinentem. Stále ještě je považována za nejméně známý a probádaný kontinent. Se svou rozlohou více než 30 miliony kilometrů čtverečných je přibližně třikrát větší než Spojené státy americké a Česká republika by se na území Afriky vešla asi tři sta devadesátkrát. Afrika je obklopena několika ostrovy, největší z nich je Madagaskar. Od Evropy je oddělena Středozemním mořem a její břehy omývají Indický a Atlantský oceán. Od severu k jihu naměříme 8000 kilometrů a její největší šířka je 7440 km. Téměř středem Afriky prochází rovník, avšak bezmála dvě třetiny kontinentu leží na severní polokouli. Podnebí je ovlivněno vzdáleností od moře a nadmořskou výškou. V oblasti afrických pouští a vlhkých tropických lesů je velmi řídké osídlení. Nejvíce lidí žije v oázách, v úrodných údolích řek a pobřežních oblastech. Největší zemí je Alžírsko, nejmenší rozlohu mají Seychely, na pevnině Gambie. Mezi světová velkoměsta se řadí egyptská Káhira, nigerijský Lagos a konžská Kinshasa (Němec, 2013).

2.1.1 Geografické rozdělení Afriky

Afrika je kontinentem rozmanitým prakticky ve všech oblastech. V mnoha částech kontinentu najdeme rozdíly v přírodních a klimatických podmínkách, ale také v podmínkách ekonomických, sociálních a kulturních. Členění také pomáhá forma krajiny. Toto členění je však velmi hrubé a jednotlivé oblasti se překrývají. Mezinárodní organizace pak rozdělují Afriku do několika makroregionů. Velmi časté je pak dělení s ohledem na kulturní vliv na severní (arabskou) část a část subsaharskou.

2.2 Subsaharská Afrika

Velmi jednoduše řečeno se jedná o území, které se nachází jižně od Sahary. Často se setkáme s pojmem černá Afrika – vzhledem k převaze černošského obyvatelstva. Je zde koncentrována většina africké populace (čtyři pětiny) a také mnoho problémů, jako kriminalita, chudoba, hlad, AIDS, malárie, aj. Od Afriky arabské je oddělena pásmem Sahelu, přirozenou bariérou je poušť Sahara. K subsaharské Africe se ještě vrátíme mnohokrát, protože právě hudba této části Afriky je náplní této práce.

2.3 Arabská Afrika

Arabská Afrika tvoří třetinu kontinentu a žije zde přibližně pětina africké populace. Jedná se o arabské obyvatelstvo, které vyznává islám. Nachází se v severní části kontinentu, proto ji také označujeme jako severní Afriku. Většinu území zabírá poušť Sahara. Pro přechodnou zónu mezi arabskou a subsaharskou Afrikou se používá název Sahel. Pásmo Sahelu se táhne napříč Afrikou. Odděluje saharské písky od tropických lesů, muslimy od křesťanů a animistů, nomády od usedlých zemědělců. Žije zde téměř 50 milionů živořících obyvatel – nejchudších obyvatel planety. Tito lidé každý den svádí tvrdý boj s kolísáním úhrnů srážek, rozšiřováním pouště a mizející vegetací (Skokan, 2007, s. 30).

2.4 Afrika – stručná historie

V Africe najdeme mnoho národů a jazyků. Jazyky byly většinou mluvenými a neměly své písmo. Proto neexistují písemné záznamy o minulosti v domorodých jazycích. O historii kontinentu se tak dozvídáme z per arabských spisovatelů a cestovatelů, evropských misionářů, obchodníků, kteří zanechali písemné záznamy o každodenním životě afrického obyvatelstva. Dalším zdrojem poznání historie jsou archeologické nálezy. Jeden z nejznámějších nálezů se uskutečnil 24. listopadu 1974, kdy archeologové objevili z poloviny dochovanou kostru samice vyhynulého hominida australopitheka. Začali jí přezdívat Lucy podle skladby slavné kapely Beatles „Lucy in the Sky with Diamonds“. Mohli bychom se domnívat, že chtěli vzdát hold africké hudbě či Beatles. Pravda je však úplně jinde. Po vzácném nálezů následovala nejspíš divoká oslava, kde zazněla několikrát tato skladba. Důležité místo v poznávání africké minulosti zaujímá ústně tradovaná historie samotných Afričanů – příběhy z dávné minulosti, které se po staletí předávaly z generace na generaci (Murray, 1994, s. 14).

Většinu území Afriky západní svět poznal až v nedávné době. Přesto má tento kontinent bohatou historii a kulturu existující mnoho staletí před příchodem Evropanů. Afrika je považována za kolébkou lidstva, byla tedy i domovem prvních zemědělců. Vždyť v antických dobách patřil sever Afriky k úrodným obilnářským oblastem a po celé střední Africe se rozprostíraly tropické deštné lesy. Špatné metody obdělávání půdy a kácení stromů způsobily rozšiřování pouště. Během posledního tisíciletí vznikala a zanikala řada království a velkých říší – řada z nich o mnoho vyspělejších než evropské státy té doby (Němec, 2014).

Formování dějin afrického kontinentu ovlivňovaly především geografické faktory (podnebí, poloha, atd.). Tyto faktory dnes představují překážky pro volný pohyb lidí a jejich činnost. Některé státy nelze projet dodnes žádným běžným způsobem. Přírozené překážky tvoří řeky, jezera, hory, pralesy, nebezpečné domorodé kmeny i smrtící epidemie. To však nezabránilo Evropanům, aby od 15. století nepřicházeli do Afriky. Evropští kupci si přijížděli pro zlato a jiné drahé kovy a slonovinu. Netrvalo dlouho a zjistili, že nejvýhodnější je obchod s otroky. Na bavlníkových a cukrových plantážích v Americe bylo zapotřebí mnoho dělníků. A tak Evropané nejenže obchodovali s africkými státy, ale především zotročovali miliony jejich obyvatel a kolonizovali africká území. Bez větších překážek obchod s otroky pokračoval více než 300 let. Až na počátku 19. století se proti němu začalo mnoho Evropanů bouřit a evropské země začaly přijímat zákony proti obchodování s otroky. Ve Spojených státech otrokářství zrušil v roce 1863 prezident Abraham Lincoln (Murray, 1994, s. 24-25).

Ráz kontinentu se začal měnit od 2. světové války, kdy koloniální území nahradily nezávislé státy. V politickém smyslu je tak Afrika nejmladším regionem. S výjimkou Etiopie většina států existuje kolem 70 let (Skokan, 2007, s. 10).

2.5 Obyvatelé Afriky

Podle odhadu OSN žije v Africe přes jednu miliardu obyvatel a jejich počet stále dynamicky roste. Na kontinentu jsou zastoupeny všechny lidské rasy. Nejvíce zastoupenou je rasa negroidní, žijící na jih od Sahary až po jih kontinentu. Na severu a v Jihoafrické republice je zastoupena rasa europoidní. Na ostrově Madagaskar i v Jihoafrické republice žijí v menšinách příslušníci mongoloidní rasy. Obyvatelstvo je díky přírodním podmínkám rozmístěno nerovnoměrně. Nejvíce obyvatel žije na pobřeží a v okolí řek, rovníkové pralesy a pouštní oblasti jsou téměř neobydlené. V řadě států je úředním jazykem angličtina nebo francouzština. Mezi významné domorodé jazyky patří svahilština (Němec, 2014).

3 Africká hudba

My Evropané klademe důraz na estetickou stránku hudby. Když jdeme na koncert, vše musí být dokonalé – dokonalý rytmus, správná výška tónů, bezchybná harmonie. Jakákoliv odchylka od této normy je považována za nepřipustnou a je vnímána jako chybná. Pro koho vlastně hrají afričtí hudebníci? Pro koho prostřednictvím hudby vyjadřují svůj život? Afričtí hudebníci nehrají pro naši potěchu. Nehrají pro obecenstvo, které sedí a jen tiše poslouchá. Africké obecenstvo se rádo zapojí. Afričtí muzikanti jen zřídka na pódiu stojí. Hrají a tancují přímo mezi publikem. Přírodní národy nepřikládaly hudbě žádné estetické nároky. Ne proto, že by je jejich hudba nebavila, ale prostě proto, že estetické hodnocení jejich vlastní produkce je vůbec nezajímá. Hudba nachází svou funkci v každodenních událostech afrického obyvatelstva v mnohem větší míře než v evropské společnosti. Do hudebního života je také zapojeno mnohem více lidí a někdy je velmi obtížné odlišit obecenstvo a aktéry hudebního dění. Hudba je nedílnou součástí her a každodenního života afrických dětí, které napodobují písně a tance ostatních příslušníků kmene. Také si ke svým hrám často půjčují hudební nástroje dospělých. (Justoň, 1996, s. 11).

Na africkém kontinentě žije téměř 3000 etnických skupin, z nichž každá má svou specifickou kulturu a hudební styl. Pokud budeme vycházet z těchto odlišností jednotlivých kulturních skupin, lze je rozdělit do mnoha hudebních oblastí, to také činí řada odborníků na africkou hudbu. V této práci však budeme vycházet ze základního dělení africké hudby, kdy v širším slova smyslu se africkou hudbou rozumí hudba obyvatel celého kontinentu a v tom užším slova smyslu je africká hudba chápána jako lidová hudba černých obyvatel Afriky.

3.1 Hudba severní Afriky

Vzhledem k tomu, že toto území bylo po třináct století pod vlivem islámu, výrazně se odlišuje od subsaharské Afriky. Na většině území je dominantní arabská kultura, která ovlivňuje i oblast hudby. V minulosti docházelo k importu hudebních nástrojů z arabských zemí. Vedle arabské kultury je zde výrazně uplatňována kultura berberská. Berberskými jazyky mluví deset milionů lidí žijících od Egypta k Atlantiku a od Středozemního moře k Sahaře. Berberské hudební dědictví se předávalo ústně z generace na generaci a zachycovalo důležité životní okamžiky jedince – narození,

pohřeb, obřízku. Dodnes prý můžeme na berberském území potkat potulné hudebníky kráčeující od vesnici k vesnici (Jurková, 2001, s. 63).

V berberské hudbě lze rozlišit dvě základní oblasti (Jurková, 2001, str. 63): Hudbu nerituální, která je provozována buď profesionálními hudebníky, nebo kolektivně. Repertoár mužů tvoří převážně improvizované zpěvy. Zpěvák je doprovázen dvěma bubny, violou, popřípadě dvojitým klarinetem. Ženy jako zpěvačky působí tam, kde je hudba chápána jako zábava. Často při zpěvu tančí a jsou doprovázeny loutnou nebo violou. Berberi Středního Atlasu, Rifu a Alžíru používají systematicky mikrointervalů, což je také charakteristický rys arabské lidové hudby (Jurková, 2001, str. 63).

Národ pouště Sahary – Tuaregové sice vyznávají islám, ale zachovali si mnoho zvyků ze svého starého náboženství, ještě z dob, než sever Afriky ovládli poslové Alláha. Každoročně se opakují pověrečné obřady, při nichž zpívají písně ke cti a slávě velkých jezdců na velbloudech. Pokud mají jiné obřady nebo svatbu, zpívají tyto písně pouze ženy (Jurková, 2001, s. 64).

3.2 Hudba subsaharské Afriky

V této části Afriky se dodnes můžete setkat s domorodými kmeny, které cizince rituálně zabíjejí, a to pouze za to, že spatřil, byť nevědomky, jejich obětní místo. Protože tanec běžně slouží k zastrašení nepřítele, můžete se vám stát, že při vstupu na území některého z přírodních kmenů, vás muži přivítají tancem s kameny v rukou a za nimi spatříte ženy s dřevěnými holemi. Tanec a hudba jsou dvě odlišná umění, to však neplatí pro africkou hudbu. V mnoha afrických jazycích se pro hudbu a tanec používá pouze jedno slovo (Havelka, Lorencová, 2006, s. 9).

„Shrnutí hudby, tance, her, nástrojů, slavností, obřadů atd. pod jediný termín je velice rozšířené. Svědčí v první řadě o tom, že hudba nikde u přírodních národů nereprezentuje osamělý kulturní fenomén, ale že je organicky začleněna do života společnosti.“ (Justoň, 1996, s. 19).

V subsaharské Africe není hudba primárně vnímána jako záležitost estetická, za základní prvek se považuje kolektivnost. Hudba je vnímána výhradně jako společenská záležitost a u přírodních národů představuje nezbytnou součást každodenního života. Vždy byla vnímána jako forma komunikace s nadpřirozenými silami, jako způsob, kterým se lidé snažili zapůsobit na přírodní bohy a démony a naklonit si je ve svůj

prospěch. Prostřednictvím hudby lidé bojovali se svými strachy a úzkostmi. Při magických obřadech byl rytmus vytvářen jednoduchým způsobem – tlučením hole o kmen nebo kámen. Tento magický rytmus měl nejrůznější intenzitu a vše ještě umocňoval šaman svým zpěvem. S pomocí písně tak lidé bojovali o dobrý život – o štěstí při lovu, o lásku i zdraví. Věřilo se, že hudba zahání zlé duchy a démony a vyhání nemoci z těla. Každý rituál má své písně, které se mimo tyto obřady nezpívají. V těchto monotónních zpěvech se neustále opakují krátké motivy, krátké intervaly a vždy se vrací na výchozí tón. Každý kmen si vytvářel své osobité rituály lišící se od rituálů ostatních kmenů. Některé rituály se neobejdou bez tradičních masek. Ty jsou rozšířeny zejména po celé tropické Africe. Jejich symbolický význam je pro Evropany jen těžko pochopitelný. Masky bývají často vyráběny ze lví hřívy, k výrobě buvolích masek se používají pravé buvolí rohy, některé jsou zhotoveny ze slámy. Inspirace tvůrců je velmi nápaditá, někdy se rozměry a tvary masek naprosto vymykají reálným tvarům. Jejich kouzlo se pak stupňuje v typicky africkém prostředí – při svitu měsíce či při odrazu hořícího ohně. Z řady rituálů jsou vyloučeny ženy a děti. A tak Afričané zpívají, tančí a věří, že jejich písně probouzejí božskou sílu, zahánějí zlé bytosti a vše mění k dobrému (Zeman, 2001, s. 11).

Mnoho etnologů se domnívá, že slova nehrají ve zpěvech přírodních národů důležitou úlohu. Některé písně slova ani nemají, nebo nemají žádný význam. Například u afrických Pygmejů se sborové texty omezují na několik málo slabik nebo obsahují jediné slovo, které se neustále opakuje dokola. Velmi zajímavé je dorozumívání mezi Pygmeji. Dorozumívání těchto malých obyvatel afrických pralesů probíhá spíše zpěvem než slovy. Za pomoci vícehlasého zpěvu řeší spory, léčí nemocné, vyjadřují radost a smutek. V jejich hudebním projevu zastávají téměř posvátnou úlohu flétny a hudební luky. Rytmický doprovod obstarávají bubny, které však nejsou nezbytné, protože totéž mohou obstarat i plechové kanystry. Pygmejové mají dokonale vyvinuté sluchové vnímání, díky němuž se i v neprostupném africkém pralese pohybují spíše sluchem než zrakem. Jejich zpěvy se omezují na několik málo slov, některé písně ani slova nemají, tak se jejich zpěvy omezují jen na několik málo slabik, často používají jedno slovo, které se neustále opakuje. Lidé přírodních národů svět a jeho zákonitosti vysvětlují v obrazech, k jejichž provedení není slov nutně potřeba (Justoň, 1996, s. 20).

Tradiční africká hudba není zapisována do not. Pro její zachování a výuku není notace potřeba. Je předávána ústní tradicí z generace na generaci.

3.2.1 Základní rysy hudby subsaharské Afriky

Napříč africkým kontinentem se setkáváme s rozličnými typy hudby. Najdeme však i určité rysy, které mají všechny oblasti společné. Dá se tedy říci, že i přes kulturní pestrost subsaharské Afriky je tato oblast v hudební řeči jednotná. Neustálá proměnlivost a živost africké hudby patří mezi společné hudební znaky procházející celou touto oblastí (Jurková, 2001, s. 64).

Nejpodstatnějším hudebním prvkem je bezpochyby rytmus. Ten je nejčastěji realizován v několika současně probíhajících pásmech. Tato pásma hudebníci, zpěváci i tanečníci vyjadřují pohyby končetin, dupáním, tleskáním. Jedno z pásem má obvykle charakter pravidelného pulzu a je většinou prováděno zvukově výrazným nástrojem (Jurková, 2001, s. 64).

Dalším rysem subsaharského hudebního myšlení je tzv. offbeat (vně, mimo beat). *„Melodika, rytmus i frázování mají hlavní přízvuky mimo, proti vztažnému pásmu. Často chybně označován jako synkopa. Vzhledem k převažující velké rychlosti provádění je nutná maximální přesnost, aby spojení jednotlivých pásem vytvořilo jednotlivý akustický dojem.“* (Jurková, 2001, s. 65).

Melodie, které se vytvářejí při zpěvu, jsou často výsledkem improvizací. Pohybují se přibližně v rozsahu čtyř až sedmi tónů. Typická je ekvidistantní melodie, která umožňuje snadnou transpozici v případě doprovodu hudebními nástroji. Melodická linka je tvořena z kratších melodických úseků, označovaných jako pattern. *„Pattern je krátká rytmická nebo melodicko-rytmická jednotka, jejíž časté opakování je kulturně specifické pro hudbu Afriky.“* (Jurková, 2011, s. 71). Patterny jsou pro každého hráče nebo skupinu nástrojů specifické. Skupina nebo jednotlivec svůj pattern opakuje stále dokola pouze s malými obměnami, čímž je dána možnost přidat se i dalším hudebníkům (Jurková, 2001, s. 66).

V oblasti subsaharské Afriky dominuje vokální hudba, od které jsou odvozeny instrumentální projevy. Africký vícehlas je dvojího typu: Polyfonie v užším slova smyslu, vytvářená prostřednictvím patternů. Dále homofonie, obvykle spojená se schématem sólista – sbor (Jurková, 2001, s. 66).

V africké vokální hudbě je často využívána forma call and respond - volání a odezva. Vedoucí osoba, takzvaný vyvolávač, zvolává jednotlivé fráze, na které potom skupina zpěváků reaguje či odpovídá.

4 Hudební nástroje Afriky

Neodmyslitelnou součástí muzikologie je organologie, která se zabývá studiem hudebních nástrojů. Důležité postavení pak zaujímá v případě etnomuzikologie, protože subsaharská Afrika je v oblasti hudebních nástrojů velmi rozmanitá. Každé etnikum a oblast má typické nástroje. Zatímco Evropan si, pokud mu doslouží jeho stará kytara, nebo pokud se chce naučit hrát na hudební nástroj, zajde do kamenného obchodu nebo z pohodlí domova si nástroj objedná přes internet, Afričan si ho sám vyrobí. Jelikož hudba a tanec je neodmyslitelnou součástí afrického kulturního života, Afričané projevují v tvorbě hudebních nástrojů velkou vynalézavost. U afrických přírodních národů se běžně setkáme s různými zvonky, drnkacími nástroji s jednou nebo více strunami, jednoduchými xylofony, píšťalami ze dřeva nebo bambusu. Poměrně časté jsou tykvové rezonátory s více strunami, kdy ke zhotovení strun využívají rostlinná vlákna. Hudební nástroje se liší tvarem, velikostí i použitým materiálem v závislosti na oblasti, ze které pocházejí. Materiály používané na výrobu hudebních nástrojů jsou obvykle přírodní – dřevo, tykve, želví krunýře, zvířecí rohy nebo kůže. Při výrobě se také využívá recyklovaný materiál, jako například kovový odpad ze starých aut. Nejdůležitější je samozřejmě zvuk vyráběných nástrojů, ale též bývají bohatě zdobeny, takže vznikají hotová umělecká díla (Zeman, 2001, s.11-12).

Tím nejoblíbenějším a nejrozšířenějším nástrojem jsou bezesporu bubny. Bubny oznamují důležité události jako narození nebo smrt. Některé bubny vydávají zvuky, které můžeme slyšet na vzdálenost až sedmi kilometrů. To umožňuje komunikaci mezi lidmi na velké vzdálenosti. Tradice praví, že tyto bubny by měly být vyrobeny ze speciálního stromu, který roste u cest. Tyto stromy slyší hovory lidí. Věří se, že bubny z těchto stromů pak budou mluvit – bubnovat mnohem lépe než stromy ukryté hluboko v lese. Bubnů jsou desítky druhů a rozlišují se podle účelu, který plní. Nejobvyklejší je kónický tvar, velmi častý je také bubínek kulatý. V Africe můžeme spatřit i bubínky dvouhlavé nebo ve tvaru přesýpacích hodin. Už pouhé ladění bubnů bývá velkým obřadem. U této činnosti je nezbytná přítomnost náčelníka a šamana. Naprosto nepřipustné je, aby ladič byl z jiného kmene. Na zvuk bubny má rozhodující vliv tvar a použité dřevo, také však druh kůže a v neposlední řadě umění bubeníka (Zeman, 2001, s. 12).

Západní etnomuzikologie rozděluje hudební nástroje do čtyř skupin:

- Idiofony
- Membranofony
- Chordofony
- Aerofony

4.1 Africké idiofony

Idiofony jsou v Africe ze všech hudebních nástrojů ty nejpoužívanější. Jejich používání se neomezuje pouze na hudební funkce. Často jsou využívány při rituálech, kde slouží k navození atmosféry. Slouží též k signalizaci a svolávání lidí. Důležité jsou také k verbální komunikaci a předávání informací. Využívají se při pastvě domácích zvířat. Mezi idiofony patří chřestidla z nejrůznějších materiálů, hliněné a dřevěné bubny, xylofony a mbiry, dřevěné nebo kovové gongy (Oling, Wallisch, 2004, s. 55).

4.2 Africké membranofony

Do skupiny membranofonů spadají všechny druhy bubnů, které se skládají z dutého korpusu. Zdrojem zvuku je membrána, která je natažená přes hlavu bubnu. Do této skupiny patří například cylindrické bubny, jejichž korpus má tvar trubice se stejným koncovým a středním průměrem. Oproti tomu bubny sudové mají korpus zakřivený a průměr konce je menší než průměr středový. Etnické skupiny západního Súdánu používají bubny ve tvaru přesýpacích hodin. Dále do skupiny membranofonů spadají bubny kónické, pohárové, rámové, třecí a mirlitony (Oling, Wallisch, 2004, s. 51-53).

4.3 Africké chordofony

Do skupiny chordofonů spadá hudební luk, typický pro oblast jižní Afriky. Skládá se z pružné ohnuté tyče a napnuté struny, která je na obou koncích tyče fixována různými způsoby. Struna je nejčastěji z rostlinného materiálu. Rozechvívá se několika způsoby. Často úderem malou hůlkou, také se na ni může trsat jedním či více prsty. Vznik hudebního luku se odhaduje na období před 15000 - 30000 lety. Jeho jednoduchá konstrukce z něj činí nejjednodušší strunný nástroj. V africké hudbě bývá obvykle používán sólově, jako součást iniciačních obřadů, nebo jako doprovod zpěvu (Jurková, 2001, s. 70).

Do skupiny chordofonů také spadají hudební tyče, které se od hudebního luku liší tím, že struna není upevněná na pružný prut, ale na neohebnou rovnou tyč. Dále do této skupiny řadíme citery, loutny a harfy.

4.4 Africké aerofony

Mezi aerofony řadíme bzučáky, které se obvykle skládají z kusu dřeva, ke kterému je přivázán provázek. Zvuk bzučivého charakteru je způsoben otáčením dřeva nad hlavou hráče. V jižní Africe je v některých oblastech považován za pouhou hračku, zatímco u některých etnik je bzučák spojován s magickými obřady.

Do skupiny aerofonů řadíme flétny vyrobené z nejrůznějších materiálů, jako jsou dřevo či slonovina. Ty nejjednodušší bývají vyrobené z kousku dřeva bez hmatových otvorů a jsou jednotónové. Pygmejové vyrábějí tyto jednoduché flétny ze stonků papáji.

V subsaharské Africe jsou rozšířené nádobové flétny neboli okaríny. Jako materiál k jejich výrobě nejčastěji slouží lastury nebo malé tykve (Oling, Wallisch, 2004, s. 56).

Jazýčkové nástroje, u nichž je chvění vzduchu způsobeno pomocí lamel, nejsou v hudbě subsaharské Afriky rozšířené. Vyskytují se pouze v několika málo oblastech západní Afriky.

Praktická část

5 Výroba jednoduchých hudebních nástrojů

Počátky vývoje současných hudebních nástrojů nacházíme již v období pravěku. V této době však zaujímal dominantní postavení lidský hlas. Historici se domnívají, že první hudební projevy byly spjaté s lidským hlasem a zvukovými projevy jako dupání či tleskání. K těmto projevům naši předci nepotřebovali hudební nástroje. K jejich postupnému objevování a vývoji docházelo po celá tisíciletí a vyráběli je samotní hudebníci. Každý hudební nástroj byl originál a hráč měl díky procesu výroby k nástroji osobní vztah. Dodnes můžeme u řady přírodních národů nejen v Africe nacházet mnohé nástroje z prehistorické doby (Coufalová, Medek, Synek, 2013, s. 9, 12).

Instrumentální činnosti mají v současné hudební výchově své pevné místo a právě výroba hudebních nástrojů je jednou z možností, jak děti přivést k hudebním myšlenkám. Do popředí se dostává skutečnost, že k tomu, co si sami vytvoříme, máme bližší vztah než k tomu, co nám bylo zakoupeno. Nástroj není vnímán jako pouhý zdroj zvuku, ale především jako vlastní výtvar díla. Vlastnoručně vyrobené rytmické nástroje mohou kreativně využívat i děti bez jakéhokoliv hudebního vzdělání. Coufalová, Medek, Synek (2013, s. 10) uvádějí hned několik důvodů, proč v hodinách hudební výchovy vyrábět hudební nástroje:

- *„Pomocí praktického poznání toho, jak a z čeho se co vytváří, děti nacházejí souvislosti mezi podobou výrobku, jeho funkcí, materiálem, tvarem, estetickým působením či symbolickým významem.*
- *Rozvíjení kreativních schopností jde ruku v ruce s činnostmi, které umožňují osobitě řešení, později by tyto činnosti měly přímo vybízet k samostatnému myšlení a hledání nových způsobů řešení.*
- *Zdůraznění vlastní produktivní činnosti, rozvíjení pracovní kompetence dítěte.*
- *Odstraňují se bariéry mezi dětmi, které jsou dány různým kvalitativním stupněm dovednosti hry na tradiční nástroje.*
- *Zvyšuje se zájem o zvukové vlastnosti materiálů v bezprostředním okolí, což vede k využívání zdánlivě nehudebních předmětů k hudebním činnostem.*
- *Zakládají se široké mezioborové vztahy: HV – pracovní činnosti (technologické postupy), HV – výtvarná výchova (estetická stránka), HV – fyzika (akustické*

vlastnosti), HV – zeměpis (etnické nástroje), HV – ekologie (využití odpadních materiálů).

- *Vztah k vlastnoručně vyrobenému nástroji motivuje k dalšímu využívání nástroje v instrumentálních a tvořivých činnostech hudební výchovy. “*

Na následujících stránkách jsou návody na výrobu jednoduchých rytmických hudebních nástrojů, které se využijí během aktivit uvedených v metodických listech. Rytmičké nástroje jsou vyrobené z lehce dostupného materiálu.

5.1 Chřestidla z ruliček od toaletního papíru

Jedním z nejrozšířenějších rytmických nástrojů je chřestidlo. Setkáme se s ním na všech kontinentech u všech etnických skupin. Obyčejná rulička od toaletního papíru se může stát základem k výrobě tohoto hudebního nástroje. Toto chřestidlo v dlani velmi dobře drží a i velmi malé děti si ho můžou vyzdobit originálním způsobem.

Materiál a pomůcky: rulička od toaletního papíru, sypký materiál – písek, luštěniny, rýže, temperové barvy, kancelářská sešívačka.

Pracovní postup:

- jeden konec ruličky sešijeme k sobě,
- do ruličky nasypeme sypký materiál a sešijeme i druhý konec ruličky tak, aby byl proti druhému konci ruličky do kříže,
- nabarvíme temperovými barvami.

Obrázek 1: Materiál k výrobě chřestidel

Obrázek 2: Sešitá rulička

Obrázek 3: Finální chřestidla zdobená dětmi temperovou barvou

5.2 Metličky ze špejlí

Rytmičtý hudební nástroj, na který může současně hrát celá třída a nikdo nebude z hodiny odcházet s bolestí hlavy.

Materiál a pomůcky: dřevěné špejle (20 na jednu metličku), lepidlo na dřevo, vlna či provázek, gumičky

Pracovní postup:

- 20 špejlí zpevníme gumičkami – uprostřed a na jednom konci,
- volný konec namočíme do lepidla a rychle vyndáme. Lepidlo necháme zaschnout,
- slepený konec špejlí omotáme provázkem či vlnou. Gumičky odstraníme.

Metličkami hrajeme o různé části těla, můžeme použít spolužákova záda. Hráť můžeme také o lavici.

Obrázek 4: Materiál k výrobě metliček

Obrázek 5: Schnutí lepidla

Obrázek 6: Hotové metličky

5.3 Prstové kastaněty

Kastaněty nejsou typickým africkým nástrojem. Skvěle nám však poslouží k nejrůznějším rytmickým cvičením spojeným nejen s africkou hudbou. Jejich výroba je pro děti zábavná a hra na ně velmi jednoduchá.

Materiál a pomůcky: karton, dvě půlky skořápek vlašského ořechu, tavná pistole s náplní, nůžky, na ozdobu – textilie, fixy, tempery.

Pracovní postup:

- připravíme si kartonové destičky (rozměry přibližně 15x 6 cm), v polovině přehneme,
- karton ozdobíme nalepením textilie, děti mohou nabarvit fixami, temperou,
- destičky rozevřeme a do vnitřní strany přilepíme tavnou pistolí půlky skořápek ořechů,
- těsně vedle skořápek můžeme navléct na každou destičku gumičku, ale není to nutné, hra jde skvěle i bez gumiček.

Obrázek 7: Materiál k výrobě kastanět

Obrázek 8: Děti při výrobě kastanět

Obrázek 9: Kastaněty

5.4 Chřestidlo z pistáciových skořápek

Variant tohoto chřestidla najdeme mezi etnickými hudebními nástroji všech kontinentů velmi mnoho. Mohou se vyrábět z mušlí, vyschlých plodů, kozích kopýtek, záleží na dostupnosti materiálu. My jsme k jeho výrobě použili pistáciové skořáčky.

Materiál a pomůcky: pistáciové skořáčky, rezná nit, dřevěná tyčka s provrtaným otvorem (může být i větvička), lepidlo Herkules, provázek.

Pracovní postup:

- do skořápek od pistácií si navrtáme vrtákem na dřevo dírky, stejně tak je navrtáme i do dřevěné tyčky (22 cm), která slouží jako rukojeť,
- dřevěnou rukojeť si můžeme ozdobit provázkem, kterým ji omotáme,
- na reznou nit navlékáme pistáciové skořáčky, je potřeba navléknout alespoň 5 nití dlouhých 13 cm,
- nit s navlečenými skořápkami protáhneme otvorem v rukojeti a uzlem zavážeme.

Obrázek 10: Materiál k výrobě chřestidla

Obrázek 11: Chřestidlo

5.5 Dešťová hůl

Zvuk dešťové hole často slyšíme v lidové hudbě Afriky a Jižní Ameriky. Je to v podstatě zvláštní druh chřestidla. Zpravidla se vyrábí z bambusové trubky, ve které jsou zatlučeny trny či hřebíky, které zpomalují průchod sypkého materiálu. Tím je vytvářen zvuk, který připomíná déšť.

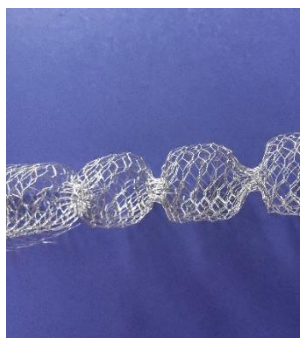
Materiál a pomůcky: papírová tuba, karton, lepicí pistole, štípací kleště, králíčí pletivo, sypký materiál – hrách, fazole, slunečnice, skořápky od pistácií, temperové barvy na ozdobení dešťové hole.

Pracovní postup:

- pletivo smotáme do roličky tak, aby se vešlo do papírové tuby,
- pletivo zahustíme tím, že roličku v desetacentimetrových vzdálenostech stiskneme, poté vložíme do papírové tuby,
- jeden konec tuby zalepíme víčkem vystřiženým z kartonu,
- do tuby nasypeme sypký materiál a zalepíme i druhý konec tuby,
- vyzdobíme dle vlastní fantazie např. temperovými barvami.

Obrázek 12: Materiál

Obrázek 13: Zahuštěné pletivo

Obrázek 14: Dešťová hůl

6 Metodické listy

Materiál, ze kterého jsou sestaveny metodické listy, jsem sbírala po mnoho let. V průběhu těchto roků jsem aktivity spojené s africkou hudbou zařazovala do hodin hudební výchovy na prvním i druhém stupni základní školy, taktéž i v předškolním vzdělávání. Dle metodického listu můžeme sestavit celou hodinu hudební výchovy, nebo lze vybrat jen určitou aktivitu a pracovat s ní v určité části hodiny. Metodické listy je možné upravovat a přizpůsobit různým věkovým skupinám dětí. V každé hodině je vhodné pracovat s mapou afrického kontinentu a ukázat si konkrétní státy a místa, ze kterých písně pochází.

Všechny metodické listy mají dané schéma, které reflektuje základní rysy hudby subsaharské Afriky, jejímž nejpodstatnějším hudebním prvkem je rytmus. V motivaci jsou často využívány hry Zdeňka Šimanovského, které rozvíjí právě rytmické cítění, rytmický pohyb, ale také představivost a fantazii. Všechny hry kladou důraz na spolupráci mezi dětmi, čímž uplatníme i kolektivnost jakožto další významný prvek africké hudby.

Poté následuje nácvik písně vokálně imitační metodou. V africké vokální hudbě je často využívanou formou call and respond - zvolání a odpověď. Tímto vyvolávačem se může stát pedagog v roli šamana či náčelníka a hodinu lze vést jako rituál, kdy šaman předzpívává a děti po něm opakují. Metodu učitele v roli děti bez problémů přijímají a samy se aktivně zapojují. Zároveň díky rituálu dětem představíme i jiné hudební funkce než estetickou.

Neodmyslitelnou součástí africké hudby je pohyb a tanec. Součástí každého metodického listu je hra na tělo, při které využíváme tleskání, pleskání, dupání, luskání. Děti se však velmi rády zapojují a samy aktivně vymýšlí svou vlastní hru na tělo.

Součástí metodických listů je také hra na rytmické a melodické nástroje z Orffova instrumentáře. Děti však dávají přednost rytmickým nástrojům, které si vyrobily a návod na jejich výrobu najdete v předchozí části práce. Při těchto aktivitách je důležité aktivní zapojení všech dětí. Ty, které nedoprovází na rytmický nástroj, při nácviku hrají na tělo nebo zpívají. Hru na melodické nástroje necháme vyzkoušet všechny děti, i ty, které nemají se hrou na melodické nástroje zkušenosti, není třeba bát se neúspěchu. Rytmické doprovody využívají základní rytmické prvky jako rytmus, metrum, takty, je možné je aplikovat na kteroukoliv píseň v daném metru.

Pokud se rozhodneme pro nácvič dvojhlasého kánonu, který můžeme u některých písni realizovat, nenechme se odradit počátečními nezdary a počítejme s delší časovou dotací. Při nácvič písni i hře na melodické a rytmické nástroje dbejme na to, aby se děti vzájemně poslouchaly a respektovaly.

Bubínky jsou v Africe nejčastějším hudebním nástrojem. V řadě metodických listů se tedy objevují aktivity právě s bubínky. Pokud nemáme k dispozici bubny pro všechny žáky, je možné využít kbelíků, přes které přehodíme šátek či kus látky. Na škole, kde učím, mají všechny děti plastové boxy na výtvarné pomůcky, takže je využíváme jako bubny.

Při realizaci metodických listů doporučuji vycházet z potřeb dětí a reagovat na ně. Může se stát, že některá aktivita se dětem líbí natolik, že jsme se u ní zdržíme mnohem déle, než jsme původně předpokládali. V tomto případě je dobré na změnu pružně reagovat, nenechat se zaskočit a improvizovat. Každý z nás má dar tvořivého potenciálu a pokud máme možnost tento potenciál uplatnit v životě, přináší nám to radost, uspokojení i zdravé sebevědomí. To platí pro nás dospělé, a především pro děti. Všechny aktivity jsou vytvořeny tak, aby u dětí rozvíjely muzikálnost, smysl pro rytmus a vzájemnou spolupráci. Při realizaci aktivit z metodických listů mají stejnou příležitost k uplatnění všichni žáci, i ti, kteří nemají určité hudební dovednosti.

6.1 Banaha (Kongo)

Cíl: Žáci dokáží zazpívat africkou píseň, kterou doprovodí hrou na tělo. Dokáží reagovat svými pohyby na verbální doprovod ze strany učitele. Dle svých možností zazpívají dvojhlasý kánon.

Věková skupina: první vyučovací hodina 9-11 let, druhá navazující hodina 10-11 let

Časová dotace: 2x45 minut, aktivity rozdělíme do dvou vyučovacích hodin, druhá navazuje na první, kterou lze provést zcela samostatně.

Pomůcky: mapa Afriky, bubínky, xylofony, zvonkohry, metličky ze špejlí

Metodický postup práce:

První vyučovací hodina: 45 minut

1) Motivace:

Narativní pantomima: Učitel dětem vypráví příběh a děti ho pantomimicky ztvární. Základem je naprostá absence verbálních projevů včetně zvuku. Učitel vypráví pomalým tempem, reaguje na pohyby dětí. Pokud je potřeba, vyčká, až děti vykonají řečený pohyb.

„Po dlouhé únavné cestě letadlem jsem přistál v Africe. Zapomněl jsem si brýle, přivírám oči před ostrým sluníčkem. Trmácím se pralesem, je tu hrozné vedro a jsem moc unavený, pusou si můžu roztrhnout od samého zívání. Rozpačitě se rozhlížím kolem sebe, asi jsem se ztratil. Jsem naprosto bezradný. Vyšplhám na nejbližší strom a rozhlédnu se po okolní krajině. Panečku, to je výhled. Hurá, já sám. Táhle, kousek přede mnou je cesta. Je to ale hodně do kopce. Nohy už mě bolí. Chvilku si sednu a odpočinu si. Možná si spíš lehnu a na chvilku zavřu oči, trocha spánku mi určitě neuškodí. To jsem si krásně odpočinul. Pomalu vstávám a pořádně se protáhnu. Když se tak na sebe podívám, vyspal jsem se pěkně do růžova. Najednou jsem plný energie a skoro se rozeběhnu. Po takovém odpočinku se jde jedna báseň. Sakra, komáři! A je jich tolik, pomalu je nestíhám odhánět, to mám ale pupence. Co to ale vidím? Kam jsem se to dostal? Banánová plantáž! To je nádhera. Jen ty banány jsou hrozně vysoko. Natáhnu se na strom, utrhnu si ten největší banán. Sednu si, oloupu ho a s chutí sním. Tak tady se mi líbí, tady zůstanu.“

A právě o banánech nám vypráví dnešní píseň, kterou se naučíme. Naše banánová plantáž se nachází v Kongu, podíváme se na mapu Afriky, kde se zrovna nacházíme.

2) Návčik písně:

Návčik písně provádíme vokálně imitační metodou, kdy podstata návčiku spočívá v napodobování učitele žáky. Touto napodobou se učí současně melodii, rytmus i přednesové prvky písně. Píseň se skládá ze tří částí, důkladně všechny procvičíme. Jednotlivě procvičené části ihned spojujeme. Dbáme na správný nástup, nádechy i výslovnost.

Si-si si-si do-la da, ya ku si-ne la-du ba-na - ha

Si-si si-si do-la da, ya ku si-ne la-du ba-na - ha ba-na.

ha ba-na - ha ya-ku si-ne la du ba-na - ha. ba-na -

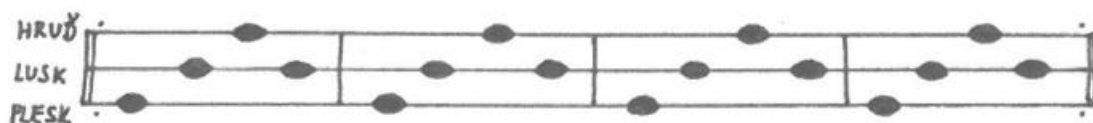
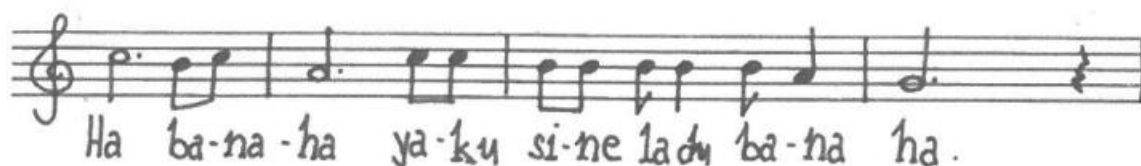
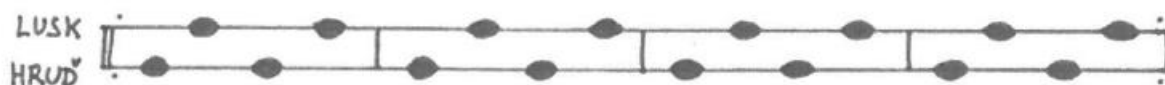
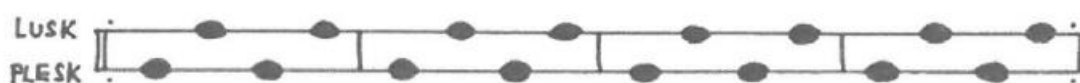
ha ba-na - ha ya-ku si-ne la du ba-na ha.

Ha ba-na - ha ya-ku si-ne la du ba-na ha.

Ha ba-na - ha ya-ku si-ne la du ba-na ha.

3) Hra na tělo:

Při hře na tělo využíváme zvuků, které můžeme vydávat pomocí vlastního těla. Zde využíváme tleskání, luskání, bouchání do hrudi a pleskání. Hru na tělo zařadíme co nejdříve při nácvičení písně. Každá ze tří částí má svou podobu hry na tělo. Každou část zvlášť pečlivě procvičíme. Po procvičení jednotlivé části ihned spojujeme.

4) Hra na rytmičné a melodické nástroje:

Melodické nástroje: Hru na melodické nástroje usnadníme tím, že vyndáme ty kameny, které při hře nevyužijeme. Střídavě zapojíme co nejvíce dětí.

- **Hra na xylofon:**

- **Hra na zvonkohru:**

Rytmické nástroje: Návčik jednotlivých partů provádíme společně se všemi dětmi. Zapojíme všechny hrou na tělo, teprve poté rozdělíme nástroje. Nikdo nezůstává v nečinnosti. Žáci, kteří nedoprovází hrou na rytmické nástroje, zpívají a doprovází hrou na tělo.

- **Hra na metličky ze špejlí:**

Druhá vyučovací hodina: 45 minut

5) Motivace:

Hra na domorodce:

Děti rozdělíme do dvou skupin. První skupina domorodců sedí a vytváří pravidelný rytmus na bubny. Druhá přichází dveřmi v zástupu – pohupují se v rytmu a přitom udržují stále stejné pořadí i rozestupy. Jednou tak obejdou místnost a zase mlčky zmizí na chodbě. Za dveřmi si vymění místa v řadě a pak opět vejdou do třídy. Zastaví se a první skupina má nyní za úkol seřadit je tak, jak stály, když vešly do místnosti poprvé. Pokud se to podaří, může vypuknout divoký domorodý zpěv a tanec a skupiny si vymění úlohy. V případě neúspěchu se hra opakuje.

Děti hrou procvičují rytmus, soustředění, pohybovou odvahu a spontánnost (Šímanovský, 2011, s. 192).

6) Dvojhlasý kánon:

Ve dvojhlasém kánonu všichni žáci zpívají stejnou melodii, nastupují však podle označení postupně za sebou. K návčiku dvojhlasého kánonu přejdeme teprve po důkladném nacvičení jednohlasého zpěvu. Píseň již dobře známe, společně si ji zazpíváme. Návčik kánonu začneme tím, že žáci zpívají první hlas, učitel druhý. Poté se vystřídáme. Při rozdělování dětí do skupin dbáme na to, aby v obou

skupinách byli zastoupeni zdatní zpěváci. Učitel pomáhá korigovat případné tempové odchylky, které pomáhá uvést do jednotného tempa.

Schéma dvojhlasého kánonu:

1.	Si si si si dolada Yaku sineladu banaha. 2x	Banaha banaha Yaku sineladu banaha. 2x	Ha banaha Yaku sineladu banaha. 2x
2		Si si si si dolada Yaku sineladu banaha. 2x	Banaha banaha Yaku sineladu banaha. 2x
1.	Si si si si dolada Yaku sineladu banaha. 2x	Si si si si dolada Yaku sineladu banaha. 1x	
2.	Ha banaha Yaku sineladu banaha. 2x	Si si si si dolada Yaku sineladu banaha. 1x	

7) Relaxace:

Relaxovaný zpěv: V sedě na zemi, opření zády o zeď zvolna dýcháme. Se zavřenýma očima potom volné výdechy jen zlehka ozvučujeme – při výdechu necháme hrdlo uvolněně znít. Podobně si tak broukáme nebo zpíváme píseň, na které jsme se domluvili (Banaha). Nasloucháme ostatním a spojujeme s nimi postupně svůj zpěv. Hlasy všech začínají znít přirozeně, volně a plně (Šimanovský, 2011, s. 231).

Zhodnocení průběhu hodiny:

Banaha je u žáků jednou z nejoblíbenějších afrických písní. Běžně potkávám na chodbách žáky, kteří si tuto píseň zpívají i mimo hodiny hudební výchovy. Zároveň je to jedna z mála písní, kdy nevysvětluji dětem původ a nepřekládám (Volný překlad: U paty ananasového stromu Yaku nabírá banán do červeného klobouku své tety). První hodinu, tedy zpěv spojený s hrou na tělo, jsem realizovala ve druhé, třetí i čtvrté třídě. Dvojhlasý kánon jsem zkoušela s žáky pátého ročníku a na druhém stupni. Zda se kánon povede závisí na hudebních schopnostech a zkušenostech dětí. V páté třídě se nám to podařilo až po více opakováních. V jedné třídě šestého ročníku se nezadařilo vůbec. V sedmém ročníku bylo provedení výborné. U nácviku kánonu je důležité, aby si jednotlivé hlasy naslouchaly a vzájemně se respektovaly. Nesmíme připustit zacpávání uší a soupeření – překřikování se. Píseň sama o sobě vybízí k pohybu, takže hru na tělo společně se zpěvem zvládají všechny děti. Narativní pantomima v úvodu má u žáků vždy úspěch. Děti v ní pracovaly individuálně, neměly tedy potíže ani ty, které jsou stydlivější. Se žáky velmi často hrajeme na zvonkohry a xylofony, proto jim hra na ně nečiní větší obtíže. Pokud ale žáci nejsou zvyklí, je třeba více času a trpělivosti pro jejich zařazení do aktivit.

6.2 Eh soom boo kaway (Nigérie)

Cíl: Žáci dokáží zazpívat africkou píseň, kterou doprovodí pomocí rytmických Orffových nástrojů. Seznámí se s bubnem, který je v Africe nejrozšířenějším hudebním nástrojem. Vyzkouší si hru na bubínek. Píseň zazpívají s určitou emocí.

Věková skupina: 8-11 let

Časová dotace: 45 minut / vyučovací hodina

Pomůcky: mapa Afriky, obrázky či ukázky afrických bubnů, bubínky, zvonkohry, boomwhackers, zvonkohry, dřívka (prstové kastaněty)

Metodický postup:

1) Motivace:

Dialog dvou bubnů: S dětmi si povídáme o hudebních nástrojích Afriky. Nejoblíbenějším nástrojem je buben. Připravím si obrázky několika druhů bubnů a s dětmi o nich pohovoříme. Následně si popovídáme ve dvojicích jen bubnováním beze slov. První ze dvojice zabubnuje krátké sdělení. Druhý, který mu naslouchal, odpovídá prvnímu a zase naopak. Rozhovor nemusí být jen klidný. Někdy dojde na vzrušené pře a k výměně názorů, bubny se dostanou do sporu. Když pokračujeme, rozruch se zklidní a bubny usmíří (Šimanovský, 2011, str. 50).

2) Nácvič písňe:

Ještě před samotným nácvičem dětem řekneme, ze které země písňe pochází, a společně ji na mapě ukážeme. S dětmi pečlivě přečteme text písňe. Dbáme na správnou výslovnost. Nácvič písňe provádíme vokálně imitační metodou, kdy podstata nácviču spočívá v napodobování učitele žáky. Touto napodobou se učí současně melodii, rytmus i přednesové prvky písňe. Dbáme na přesné nástupy, nádechy a správnou výslovnost.

Eh soom-booka-wa-ya ke-dou,ka-dee. Eh soom-boo ka-wa-ya ke-dou,ka-dee.

ke-dou,ka-dee, ke-dou,ka-dee. Ah ————— soom-booka-wa-ya

ke-dou,ka-dee.

3) Zpíváme s emocemi:

Tato africká píseň je oblíbená u námořníků.

- Představme si, že námořníci plují po vodě a blíží se bouře. Jak se obavy a strach projevují v pohybech a slovech? Píseň si zazpíváme jako bychom měli strach.
- Jako námořníci plujeme po moři, je krásné počasí, jsme spokojení a nic nám nechybí. Pojděme si píseň zazpívat s radostí.
- Dnes se nám lov ryb vůbec nedařil. Jsme z toho smutní, protože nemáme nic k večeři, nemáme čím nakrmit naše děti. I nyní zkusíme smutek projevit v pohybu a ve zpěvu.
- I námořník se někdy může pořádně rozzlobit. Třeba když se mu při lovu řadu dní nedaří. Jak vypadá takový nahněvaný člověk? Jak se pohybuje? Opět si vyzkoušíme píseň zazpívat, tentokrát jako nahněvaný námořník.

4) Hra na boomwhackers:

Boomwhackers jsou plastové trubice lišící se barvou a délkou. Každá trubice vydává jiný tón. Nyní využijeme dva tóny. D – oranžová trubice, G – tmavě zelená trubice. Tyto dvě trubice rozdáme tolika dětem, kolik máme sad boomwhackers. Děti se v průběhu aktivity střídají a každý si hru vyzkouší. Děti, které nehrají na boomwhacker během nácviku hrají na tělo – luskají.

5) Hra na rytmické a melodické nástroje:

Hru na melodické nástroje usnadníme tím, že vyndáme ty kameny, které při hře nevyužijeme. Střídavě zapojíme co nejvíce dětí.

- **Hra na zvonkohru:**

Rytmické nástroje: Nácvik jednotlivých partů hry provádíme společně se všemi dětmi. Zapojíme všechny hrou na tělo, teprve poté rozdělíme nástroje. Nikdo nezůstává v nečinnosti. Žáci, kteří nedoprovází hrou na rytmické nástroje, zpívají a doprovází hrou na tělo.

- **Hra na bubínek:** Pokud nemáme dostatek bubínků, můžeme využít kbelíky či krabice, přes které přehodíme kousek látky. Vždy si před hraním na bubínky uděláme krátkou rozcvičku, zpravidla hru na ozvěnu v kruhu. Dbáme na to, aby děti při bubnování střídaly ruce.

- **Hra na dřívka (prstové kastaněty):**

6) Závěrečná hra se zrychlováním tempa:

Na závěr odložíme nástroje a opět se proměníme v námořníky. Tentokrát se blíží bouře a my musíme spíchat do přístavu, aby nás nezastihla na moři. Postupně zrychlujeme tempo písně.

Zhodnocení průběhu hodiny:

Tuto hodinu jsem realizovala ve třetí a čtvrté třídě. Žáci už v úvodu hodiny projeví zájem o africké bubny. Při samotné motivaci jsem musela některé dvojice usměřňovat, protože bouchaly do bubnu bez jakéhokoliv smyslu. Po opakování úkolu však už vše probíhalo dle zadání. Nácvik samotné písně nečinil žákům větší obtíže. Zpívání s emocemi často praktikujeme i při zpěvu českých lidových písní, děti se rády zapojují a samy vymýšlejí další emoce, které při zpěvu využijeme (můžeme také zpívat ponuře, stydlivě, rozverně, zběsile, zamilovaně, něžně, dramaticky, bojovně...) Boomwhackers

děti již znají. Bohužel nemáme dostatek sad pro všechny děti, proto se při hře střídají. Žákům se líbila závěrečná aktivita, kdy jsme zrychlovali tempo písničky. Do aktivit se zapojili všichni žáci.

3) Zpíváme s gesty:

Náčelník (učitelka) tentokrát předzpívá píseň i s následujícími gesty. Děti po ní opakují. Společně se pokusíme najít význam těchto gest. Pravděpodobné vysvětlení významu: Co myslím, to říkám, v srdci přináším mír. (Pospíšilová, 2011, s.13)

1. **takt:** Na čelo ukážeme prsty obou rukou, poté dlaněmi vzhůru předpažíme.
2. **takt:** Prsty ukážeme na ústa a předpažíme.
3. **takt:** Ukážeme na srdce a předpažíme.
4. **takt:** Ruce zkrřížíme na prsou a předpažíme. (Pospíšilová, 2011, s. 13)

Děti rozdělíme do dvou skupin vzájemně stojících naproti sobě. Zpívají s gesty a takto se zdraví. Taktéž chodíme po prostoru, najdeme si partnera – kamaráda z kmene, a takto se vzájemně zdravíme.

4) Hra na rytmické a melodické nástroje z Orffova instrumentáře:

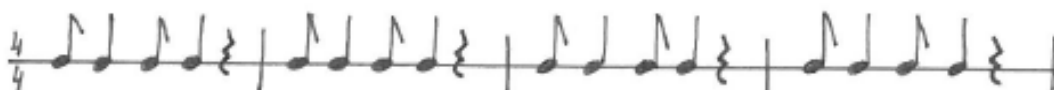
Melodické nástroje: Hru na melodické nástroje usnadníme tím, že vyndáme ty kameny, které při hře nevyužijeme. Střídavě zapojíme co nejvíce dětí.

- **Hra na zvonkohru**

Rytmické nástroje: Nácvik jednotlivých partů hry provádíme společně se všemi dětmi. Zapojíme všechny hrou na tělo, teprve poté rozdělíme nástroje. Nikdo nezůstává v nečinnosti. Žáci, kteří nedoprovází hrou na rytmické nástroje, zpívají a doprovází hrou na tělo.

- **Hra na dřívka, prstové kastaněty či metličky ze špejlí:**

- **Hra na bubínek:** Pokud nemáme dostatek bubínků, můžeme využít kbelíky či krabice, přes které přehodíme kousek látky. Vždy si před hraním na bubínky uděláme krátkou rozcvičku, zpravidla hru na ozvěnu v kruhu. Dbáme na to, aby děti při bubnování střídaly ruce.

nápady originální. Píseň je velmi jednoduchá, takže výsledné provedení dvojhlasého kánonu bylo na dobré úrovni.

6.4 Kye kye kule (Ghana)

Cíl: Žáci dokáží zazpívat africkou píseň, kterou doprovodí pomocí rytmických Orffových nástrojů. Seznámí se s bubnem, který je v Africe nejrozšířenějším hudebním nástrojem. Vyzkouší si hru na bubínek.

Věková skupina: 8-11 let

Časová dotace: 60 minut

Pomůcky: mapa Afriky, kartičky se slovy, bubínky, dřívka, metličky ze špejlí, ořechové kastaněty

Metodický postup:

1) Motivace:

Dnes se podíváme, jak si děti hrají a zpívají v africkém státě Ghana. Ukážeme si ho společně na mapě. Dětem rozdám kartičky s následujícími slovy, která si společně přečteme a procvičíme výslovnost.

KYE KYE KULE [če če kûle]

KYE KYE KOFISA [če če kofisa]

KOFISA LANGA

KAKASHI LANGA [kakaši langa]

Co jednotlivá slova mohou znamenat? Děti se rozdělí do skupin po zhruba pěti členech. Ve skupinách děti vymýšlejí příběhy, které doprovází rytmickou deklamací slov. Příběhy jsou předváděny pohyby, popřípadě hrou na tělo, kterou děti vymyslí. Každá skupina nám předvede svou choreografii a ostatní hádají, co se v příběhu odehrává.

2) Návik písně:

Návik písně provádíme vokálně imitační metodou, kdy podstata náviku spočívá v napodobování učitele žáky. Touto napodobou se učí současně melodii, rytmus i přednesové prvky písně. Učitelka vstoupí do role náčelníka kmene a představuje vyvolávače, děti jí odpovídají – opakují. Dbáme na správný nástup, nádechy i výslovnost.

Kye-kye ku-le. Kye-kye ko-fi-sa. Ko-fi-sa. lan-ga. Ka-ka-shi lan-ga
Kum a-den-de. Kum a-den-de. Hey!

- 3) **Hra na tělo:** Hru na tělo zařadíme již při nácvičku písně. Zde je uvedena jedna z možností, ale pohyby lze libovolně obměňovat.

Kye kye kule: do rytmu čtyřikrát oběma rukama poklepeme na hlavu

Kye kye kofisa: do rytmu čtyřikrát poklepeme na ramena, přitom otáčíme trupem

Kofisa langa: ruce v bok, otáčíme se do rytmu ze strany na stranu (4x)

Kaka shi langa: poklepeme na kolena (4x)

Kum adende: kum-předkloníme se a dotkneme se chodidel, adende-2x se uhodíme do prsou

Hey!: ruce nahoru, vyskočíme

- 4) **Staň se náčelníkem, rozpočítadlo:**

Roli vyvolávače si však může vyzkoušet každý. Proto z písně uděláme rozpočítadlo. Po slovu hey všechny děti spadnou na zem nebo si zakryjí oči dlaněmi. Vyvolávač začne odpočítávat: kukurako raz, kukurako dva, kukurako tři ... kukurako deset. Každé kukurako vyslovujeme jiným hlasem – hlubokým, pisklavým, ospalým, strašidelným, naschvál v projevu přeháníme. Děti po nás opakují. Na kukurako deset všichni vyskočí a ten nejrychlejší se stává vyvolávačem. (Pospíšilová, 2011, s. 20)

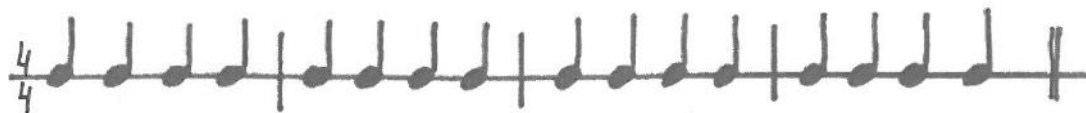
- 5) **Hra na melodické a rytmické nástroje:**

Melodické nástroje: Hru na melodické nástroje usnadníme tím, že vyndáme ty kameny, které při hře nevyužijeme. Střídavě zapojíme co nejvíce dětí.

- **Hra na zvonkohru:**

Rytmické nástroje: Nácvik jednotlivých partů hry provádíme společně se všemi dětmi. Zapojíme všechny hrou na tělo, teprve poté rozdělíme nástroje. Nikdo nezůstává v nečinnosti. Žáci, kteří nedoprovází hrou na rytmičné nástroje, zpívají a doprovází hrou na tělo.

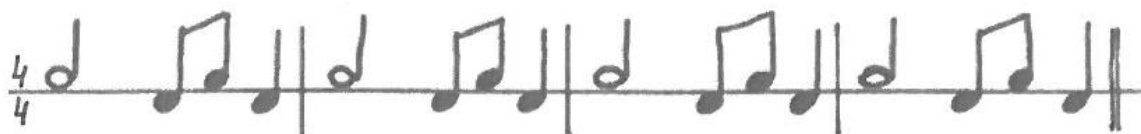
- **Dřívka či metličky ze špejlí**

- **Dřívka či ořechové kastaněty**

- **Bubínky:** Pokud nemáme dostatek bubínků, můžeme využít kbelíky či krabice, přes které přehodíme kousek látky. Vždy si před hraním na bubínky uděláme krátkou rozcvičku, zpravidla hru na ozvěnu v kruhu. Dbáme na to, aby děti při bubnování střídaly ruce.

6) Zpívání s příběhy:

Vrátíme se k příběhům a hře na tělo, které děti vytvořily v úvodní motivaci. Při předvádění se děti doprovázely rytmickou deklamací, nyní si příběhy zahrajeme spolu se zpěvem.

Zhodnocení průběhu hodiny:

Tento metodický list jsem realizovala ve školní družině s dětmi ze třetí až páté třídy. Již v motivaci děti projevily vynalézavost a vznikaly velmi zajímavé příběhy – setí a sklízení kukuřice, setkání se s kamarádem, pozvání na dobrou kávu. Nácvik písně proběhl bez problémů a úspěch mělo rozpočítadlo, a to i u dětí z páté třídy. Velmi se jim líbila změna hlasu. Rozpočítadla se velmi často dožadují i děti v mateřské škole, nechtějí být

vyvolávačem, ale líbí se jim, když učitelka mění hlas a následné opakování. Při realizaci v hodině hudební výchovy doporučuji rozdělit aktivity do dvou vyučovacích hodin.

6.5 Obwisana (Ghana)

Cíl: Žáci dokáží zazpívat africkou píseň, kterou doprovodí rytmickou hrou s kameny. Žáci udrží během hry stálé tempo.

Věková skupina: 8-11 let

Časová dotace: 45 minut / vyučovací hodina

Pomůcky: mapa Afriky, kameny, fixy

Metodický postup práce:

1) Motivace:

Dnes se vydáme do Afriky, pojedeme vlakem až do daleké Ghany. Ukážeme si na mapě, kam až se chystáme dojet a vyrážíme na cestu. Žáci se ve skupinkách o třech až pěti členech chytanou v pase. „Jezdí“ tak různými směry v prostoru a skandují si přitom do rytmu: „Už to jede, už to jede...“ Potom zrychlují: „To si to sypeme, to si to sypeme... a z osobních vlaků se promění v rychlíky: „To to sype, to to sype... Nakonec všechny vlaky zpomalují a zastaví. V předklonu a s uvolněním vypouštějí páru: Čšššššš... (Šimanovský, 2011, s. 77).

2) Návik písně:

Bezpečně jsme dorazili do cíle, jsme v Ghaně. Navštívíme domorodce a podíváme se, jak si hrají a zpívají ghanské děti. Návik písně provádíme vokálně imitační metodou, kdy podstata náviku spočívá v napodobování učitele žáky. Touto nápodobou se učí současně melodii, rytmus i přednesové prvky písně. Učitelka vstoupí do role náčelníka kmene a představuje vyvolávače, děti jí odpovídají – opakují. Dbáme na správný nástup, nádechy i výslovnost.

3) Rytmická hra s kameny: Učitelka se zeptá žáků, co může znamenat slovo OBWISANA. Nechá žáky chvíli přemýšlet a debatovat o svých nápadech a poté jim sdělí význam písničky. Slova v překladu mají jednoduchý význam: Kámen mi poranil ruku, babi. V tu chvíli učitelka rozdává dětem kameny. Na kameny děti mohou fixem napsat krátký vzkaz nebo přání, které si pak v průběhu aktivity můžeme společně přečíst. Děti se posadí do kruhu, každé má před sebou položený kámen. Vezme ho do ruky a předává ho kamarádovi po pravé ruce. Učitelka udržuje metrum nejlépe hrou na bubínek. (První a třetí doba – kámen chytíme, druhá a čtvrtá položíme před kamaráda.) Pokud se nám předávání kamenů daří v rytmu, učitelka přidá zpěv a děti se k ní postupně přidávají. Děti vyzkouší i variantu, kdy na tři doby mírně uhodí kamenem o zem a na čtvrtou předají kamarádovi. Opět nejprve vyzkoušíme s bubínkem a počítáním dob. Po nácviku přidáme zpěv.

4) Hra se dvěma kameny:

- **Varianta s předáváním kamenů**

Každé dítě má dva kameny. Zkoušíme nejprve beze zpěvu v pomalém tempu za doprovodu bubínku. Po důkladném nácviku přidáváme zpěv. Dbáme na stále tempo.

1. **doba:** kameny na zemi uchopíme do dlaní
2. **doba:** kameny zvedneme nad hlavu a uhodíme jimi o sebe
3. **doba:** kameny opět vrátíme na zem
4. **doba:** překřížíme ruce a kámen, který máme v levé předáme kamarádovi po naší pravé straně – dále pokračujeme s kamenem, který nám pro levou ruku kamarád předal

- **Varianta bez předávání kamenů – zrychlování tempa**

Nácvik probíhá beze zpěvu, v pomalém tempu. Postupně přidáváme zpěv.

1. **doba:** kameny na zemi uchopíme do dlaní
2. **doba:** kameny zvedneme nad hlavu a uhodíme jimi o sebe
3. **doba:** kameny opět vrátíme na zem
4. **doba:** tleskneme

Ve všech aktivitách dbáme na dodržování stálého rytmu. Děti mají tendenci neustále zrychlovat, učitelka jim zpěvem a hrou na bubínek

6.6 Olele moliba makasi (Kongo)

Cíl: Žáci dokáží zaspívat africkou píseň, kterou doprovodí hrou na tělo.

Věková skupina: 8-10 let

Čas: 45 minut/vyučovací hodina

Pomůcky: mapa Afriky, bubínek, kytara (klavír)

Metodický postup práce:

1) Motivace:

Dnes se vypravíme do Afriky. Navštívíme stát Kongo (ukážeme si ho na mapě). Jsme rybáři a pádlujeme po řece Kasai. Učitelka je lodivod, pádluje po místnosti (naznačuje pohyby rukou pádlování na obě strany), děti se pohybují a pádlují spolu s ní. Každý pádlujeme jinak, je potřeba, abychom pádlovali ve stejném tempu, rytmu. Pustíme dětem nahrávku písně Olele moliba makasi a pádlujeme do rytmu písně.

2) Nácvik písně:

Nácvik písně provádíme vokálně imitační metodou, kdy podstata nácviků spočívá v napodobování učitele žáky. Touto nápodobou se učí současně melodii, rytmus i přednesové prvky písně. Učitelka se pohybuje po místnosti, rukama naznačuje pádlování, zpívá píseň a děti se k ní postupně přidávají. Dbáme na správné nástupy, dýchání a výslovnost.

O - le - le, o - le - le mo - li - ba ma - ka - si.

Mbo - ka na ye Mbo - ka na ye mbo - ka mbo - ka ka - sa i

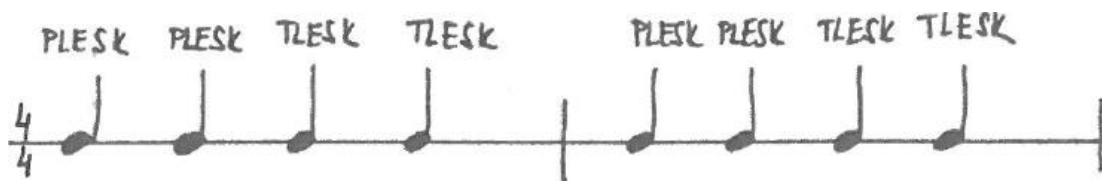
3) Rytmická rozevíčka v kruhu:

Děti se postaví či posadí do kruhu. Učitel naznačí tempo a jedním směrem v kruhu vyšle zvuk (např. tlesknutí), který si hráči v daném rytmu předávají. Tento zvuk několikrát obkrouží přes všechny hráče, až se podaří dosáhnout pravidelného

rytmu. Učitel, ale i děti zvuk obměňují při současném respektování tempa (pleskání, dupání, luskání, hlas). (Kopecký, Synek Zouhar, 2014, s. 109)

4) Hra na tělo:

Při hře na tělo využíváme zvuků, které můžeme vydávat pomocí vlastního těla. Zde využíváme tleskání a pleskání. Děti sedí v kruhu. Návčik provádíme bez zpěvu. Učitelka dětem počítá jednotlivé doby, může pomáhat hrou na bubínek. Tleskáme i pleskáme současně oběma rukama o stehna. Poté se děti postaví do kruhu a vytvoří dvojice. Společně zpíváme, se sousedem stojíme naproti sobě, pleskáme o stehna a vzájemně tleskáme do dlaní. Zapojíme i souseda z druhé strany – po každém taktu se otočíme k opačnému sousedovi.

5) Skupinová narativní pantomima (zklidnění):

Učitel zadává náměty k jednoduchým činnostem a jednání hráčů, doprovází improvizací na klavír nebo kytaru. Využíváme aktivity související s písní a aktivity, ve kterých se objevuje energický pohyb. Důležitá je absence verbálních projevů u dětí.

„Jedeme přes řeku pro dřevo. Řeka je klidná, pádlujeme s naprostou lehkostí. Náhle se však loď pořádně rozhoupe. Musíme ji uklidnit, nechceme se vykoupat. Vystoupíme z loďky do vody, ale příliš brzy, a tak šlapeme vodu. Uvážeme loďku ke stromu. Vezmeme si sekyru a jdeme hledat suchý strom. Ten podsekáváme. Strom se skácel do vody a my ho přivazujeme provazem k loďce. Nastoupíme do loďky a veslujeme zpět.“ (Šimanovský, 2011, s. 102).

Zhodnocení průběhu hodiny:

Píseň si prý obvykle zpívají obyvatelé Konga plující po řece, aby sladili své pohyby. Také je to ukolébavka. Píseň jsem realizovala v druhém ročníku a v začátcích návčiku hry na tělo vznikl zmatek. Žáci si vytvořili dvojice, ve kterých společně tleskali, teprve poté jsme zapojili i souseda na druhé straně a po chvíli se tato aktivita zdařila. V samotném závěru je zařazena skupinová narativní pantomima. Učitel vypráví velmi pomalým tempem, aby na jeho vyprávění stihli reagovat všichni členové skupiny. Na závěr si ještě pohovoříme o tom, jak se nám ve skupině dařilo.

6.7 Salibonani (Zimbabwe)

Cíl: Žáci dokáží zazpívat africkou píseň, kterou doprovodí hrou na tělo. Dle svých možností rytmicky recitují. Projeví schopnost pohybové fantazie.

Věková skupina: 9-11 let

Časová dotace: 45 minut/vyučovací hodina

Pomůcky: mapa Afriky, kartičky se slabikami, libovolná nahrávka africké hudby

Metodický postup práce:

1) Motivace:

Učitel si připraví kartičky, na které napíše slabiky z pozdravu Salibonani.

SA	LI	BO	NA	NI
----	----	----	----	----

Děti si vylosují kartičky a rozdělí se podle nich do skupin. Každá skupina si vymyslí pohyb, gesto či zvuk. Učitel pak vyslovuje jednotlivé slabiky na přeskáčku a děti odpovídají ve skupinách na svou slabiku zvoleným gestem či zvukem. Učitel zpočátku volí pomalé tempo, poté postupně zrychluje. (Pospíšilová, 2011, s. 12)

2) Vymýšlení pozdravu:

V jakých jazycích umíme pozdravit? I v našich slabikách se skrývá pozdrav, tentokrát z afrického Zimbabwe. Dokážete ho rozluštit? Ukážeme si na mapě, kde leží Zimbabwe. Žáci pak ve skupinkách zkouší složit ze slabik pozdrav. Po krátkém čase skupiny přečtou své návrhy.

3) Návik písně:

Návik písně provádíme vokálně imitační metodou, kdy podstata náviku spočívá v napodobování učitele žáky. Touto nápodobou se učí současně melodii, rytmus i přednesové prvky písně.

Sa-li-bo-na-ni sa-li-bo-na-ni. Sa-li-bo-na-ni sa-li-bo-na-ni.

Sa-li sa-li sa-li-bo-na-ni. Sa-li sa-li sa-li-bo-na-ni

4) Tleskání do pomlk:

Aktivita slouží k upevnění písně. Žáci volně chodí po prostoru, společně s učitelkou zpívají a na každou čtvrt'ovou pomlku tlesknou. Učitel může změnit – místo tleskání děti vyskočí, tlesknou do dlaní kamaráda, který je nejbliže ...

5) Zpěv s gesty:

Děti se opět rozdělí do skupin jako v počátku při motivaci. Chodíme prostorem, zpíváme píseň Salibonani. Při zpěvu děti reagují na „svou“ slabiku gestem či pohybem, které si ve skupinách zvolily na začátku.

6) Rytmizace slov a textu – rytmický vícehlas:

Jednotlivé hlasy jsou tvořené ze stejně dlouhých rytmických ostinát v daném taktu. S každou skupinou je nacvičíme zvlášť a postupně skládáme ve dvoj a vícehlas. Dbáme na vzájemné naslouchání a respektování ostatních hlasů.

4/4 Sa-li-bo-na-ni sa-li-bo-na-ni sa-li-bo-na-ni sa-li-bo-na-ni

4/4 Bam bam bam bam bam bam bam bam

4/4 Ta-tum-ta dum-ta, ta-tum-ta dum-ta, ta-tum-ta dum-ta, ta-tum-ta dum-ta.

7) Divošská oslava Země:

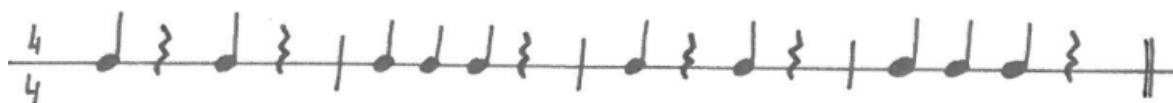
Dětem pustíme nahrávku africké hudby. Zní africká hudba, rychlý černošský rytmus a my si představujeme, že jsme příslušníci přírodního kmene a že tančíme kolem ohně divoký tanec na oslavu Země. Všichni řadí, záměrně svoje pohyby přehánějí do nadsázky a pokřikují. Do pohybu dávají veškerou svou energii. Když

hudba skončí, sedneme (nebo lehleme) a zavřeme oči. Necháme v sobě mlčky doznít pocity, pak o nich chvíli pohovoříme (Šimanovský, 2011, s.103).

Zhodnocení průběhu hodiny:

Tuto aktivitu jsem realizovala ve čtvrtém a pátém ročníku. Do úvodní motivace se děti zapojily velmi aktivně, stejně pak i v následující aktivitě, kdy vymýšlely z daných slabik pozdravy. Vznikala nám neuvěřitelná slova, takže společně jsme se pobavili a zasmáli. Rytmická recitace je u dětí oblíbenou aktivitou, obvykle pracujeme s českými lidovými písničkami nebo jen s českými slovy. Výsledek spojení rytmičké recitace a zpěvu byl velmi dobrý. Když jsem metodický list vymýšlela, chtěla jsem zařadit i hru na metličky ze špejlí, které si děti vyráběly. Z časových důvodů jsem však tuto aktivitu přímo do hodiny nezařazovala. Společně jsme hru na metličky vyzkoušeli v jedné z dalších hodin, kdy jsme se k písni Salibonani vrátili, proto předkládám následující rytmičké celek, který vymyslely samy děti. Při realizaci této aktivity doporučuji zvolit delší časovou dotaci, minimálně 60 minut.

- **Hra na metličky ze špejlí:**

6.8 Sansa kroma (Ghana)

Cíl: Žáci dokáží zaspívat africkou píseň, kterou doprovodí hrou na tělo. Píseň doprovodí rytmickými hudebními nástroji. Žáci procvičí koordinaci pohybů a schopnost naslouchání rytům.

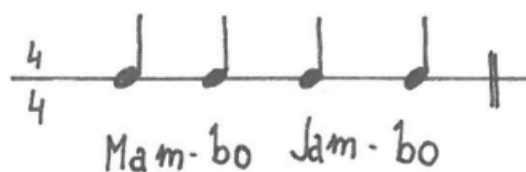
Věková skupina: 9-11 let

Časová dotace: 45 minut / vyučovací hodina

Pomůcky: mapa Afriky, bubínek, metličky ze špejlí, chrastítka z toaletního papíru

Metodický postup práce:

- Motivace:** Dnes se podíváme do Afriky. Do země, která se jmenuje Ghana. Ukážeme si ji na mapě. Když se ocitneme v Africe, měli bychom umět pozdravit. Nejznámějším africkým pozdravem je Jambo. Tento pozdrav využijeme i v následující rytmické aktivitě. Stojíme v kruhu a do rytmu opakujeme slova Mambo Jambo. Pokud hrajeme hru poprvé, učitelka vysvětlí pravidla. Na každou slabiku (dobu) vymyslí pohyb, který předvádí současně se slovy (př. 1. doba – pravá ruka nahoru, 2. doba – levá ruka nahoru, 3. doba – skok dopředu, 4. doba – skok zpět). Všechny děti pak po ní opakují. Po vysvětlení pravidel můžeme začít hru, kdy každé z dětí rytmicky deklamuje slova a doprovází je pohybem, který vymyslelo. Skupina po něm zopakuje. Ihned bez jakéhokoliv zaváhání pokračuje další žák v kruhu.

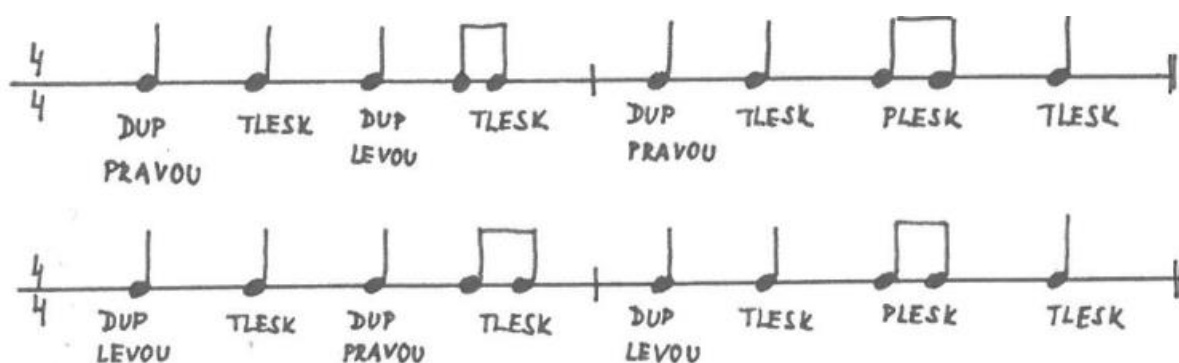
- Nácvik písně:**

Nácvik písně provádíme vokálně imitační metodou, kdy podstata nácviku spočívá v napodobování učitele žáky. Touto napodobou se učí současně melodii, rytmus i přednesové prvky písně.

Výslovnost: [sansa kroma ny ne vù čeče kokoma].

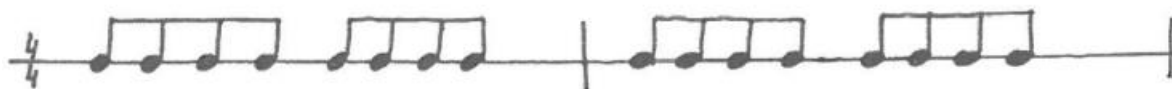
- 3) **Hra na tělo:** Hra na tělo podle následujícího schématu při svém provedení připomíná tanec. Využíváme při ní dupání, tleskání, pleskání. Nacvičujeme po jednotlivých taktech, učitelka počítá doby, může přidat ke zdůraznění hru na bubínek. Zpočátku nácviku volíme pomalé tempo, které postupně zrychlujeme. Po důkladném nacvičení přidáme zpěv.

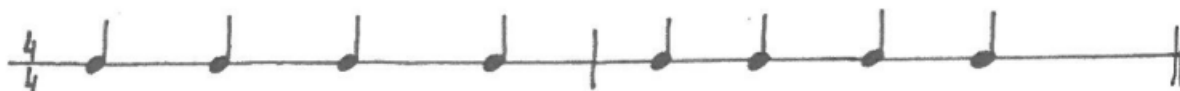
- 4) **Hra na rytmické nástroje vyrobené dětmi:**

Nácvik jednotlivých partů hry provádíme společně se všemi dětmi. Zapojíme všechny hrou na tělo, teprve poté rozdělíme nástroje. Nikdo nezůstává v nečinnosti. Žáci, kteří nedoprovází hrou na rytmické nástroje, zpívají a doprovází hrou na tělo.

- **Hra na metličky ze špejlí:**

- **Hra na chrastítka z toaletního papíru:**

Po důkladném procvičení všech aktivit děti rozdělíme do skupin, kdy jedna zpívá společně se hrou na tělo, druhá svůj zpěv doprovází hrou na metličky a třetí chrastítka.

5) Hra nohy-ruce

Děti stojí v kruhu a pravidelný rytmus udržujeme chůzí na místě s lehkým dupnutím. V tomto pravidelném rytmu setrváme až do konce hry. Postupně se uvolňuje a rozpohybuje celé tělo – ruce, ramena, krk, boky. V daném beatu si každý sám vytváří vlastní rytmy pleskáním dlaní na různé části těla – stehna, ramena, břicho, nohy. Můžeme přidat i tleskání a luskání. Zároveň celou dobu nasloucháme, jak se celkový zvuk proměňuje. Pokračujeme tak, že postupně z jednotlivých pohybů vynecháme jejich zvuk, tleskání, dupání a ostatní zvuky pouze naznačujeme. Nakonec zůstává jen tichý a uvolněný pohyb. Na pokyn učitele hráči střídají hlasitá a tichá místa společně, později individuálně každý sám, podle svého vlastního uvážení. V závěru zůstává jen počáteční podupávání nohou, i to však pozvolna ustává (Kopecký, Synek, Zouhar, 2014, s.107).

Zhodnocení průběhu hodiny:

Sansa kroma byla jedna z prvních afrických písní, kterou jsme před několika lety s dětmi zpívali. Když jsem připravovala metodický list, sama jsem se těšila, až jej realizuji v praxi, konkrétně ve čtvrtém ročníku. Hra Mambo Jambo v motivaci je u dětí oblíbená a často ji realizujeme i v jiných hodinách. Píseň je velmi jednoduchá a její nácvik nečiní dětem větší potíže. Při hře na tělo je třeba trpělivosti. Pokud se nácvik nepovede hned napoprvé, je možné se k této aktivitě vrátit nebo ji zjednodušit. Od té doby, co si děti vyrobily své rytmické nástroje, dávají přednost hře na ně. Samy jsou pak velmi kreativní a zkouší si vytvářet vlastní rytmické celky. Zde to bylo v případě chrastítek, kdy si chtěly vyzkoušet hru na každou lichou dobu. Největší obavy jsem měla z provedení závěrečné hry. Instrukce jsem zadávala velmi pomalu a vždy počkala, až děti zareagují na můj slovní doprovod, popřípadě jsem zadání zopakovala.

6.9 Senua de dende (Ghana)

Cíl: Žáci dokáží zazpívat africkou píseň, kterou doprovodí rytmickou hrou na tělo. Píseň doprovodí hrou na zvonkohru a ořechové kastaněty. Dle svých možností zazpívají dvojhlasý kánon.

Věková skupina: 11 let, 2. stupeň, bez kánonu od 9 let

Časová dotace: 45 minut / vyučovací hodina

Pomůcky: mapa Afriky, kartička s textem, ořechové kastaněty, zvonkohry

Metodický postup práce:

1) Motivace:

Hra Mašlička:

Navštívíme africký stát Ghana. Ukážeme si ho na mapě. Dokážeme z mapy vyčíst názvy některých měst v Ghaně? Najdeme tam určitě město Bolgatanga. To je velmi zajímavý název. Pojdme si ho zkusit všichni vyslovit. A půjde nám to i společně?

Hry se účastní 10 hráčů sedících v kruhu. Nadpočetní hráči zdvojují některé z deseti účastníků. Každý hráč má v ruce kartičku s textem. První hráč přečte první řádek (písmeno B), spolu se sousedním hráčem přečtou druhý řádek (písmena BO), s dalším sousedem společně třetí řádek (písmena BOL) atd. Postupně přibývají hráči a písmena – narůstá dynamika a zpomaluje tempo, až do vyřčení všech deseti písmen slova BOLGATANGA. Poté se začnou hráči odpojovat v pořadí, ve kterém začínali. Slovo se bude zkracovat (OLGATANGA, LGATANGA, GATANGA, TANGA...) až po poslední písmeno A vyslovené posledním hráčem. (Kopecký, Synek, Zouhar, 2014, s. 128)

2) Nácvik písně:

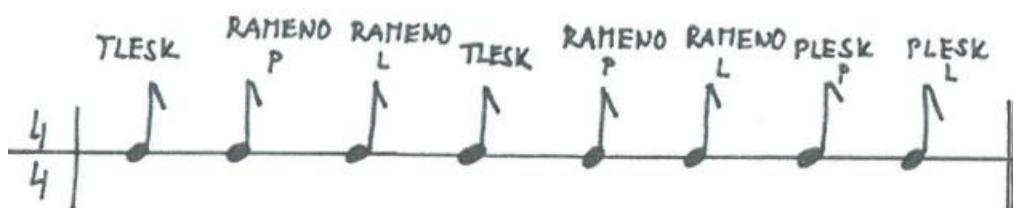
Nácvik písně provádíme vokálně imitační metodou, kdy podstata nácviků spočívá v napodobování učitele žáky. Touto napodobou se učí současně melodii, rytmus i přednesové prvky písně.

3) Hra na tělo:

Při hře na tělo využíváme zvuků, které můžeme vydávat pomocí vlastního těla. Zde využijeme tleskání, pleskání o stehna a jemné bouchání do ramene, ale je možné jakkoliv tyto pohyby obměňovat – dupání, luskání, jemné pleskání do tváře.

Písmena P a L označují pravé či levé rameno (levou rukou se dotýkáme levého ramena, pravou rukou pravého ramena, taktéž pleskáme pravou rukou do pravého stehna a naopak). Návčik provádíme v pomalém tempu.

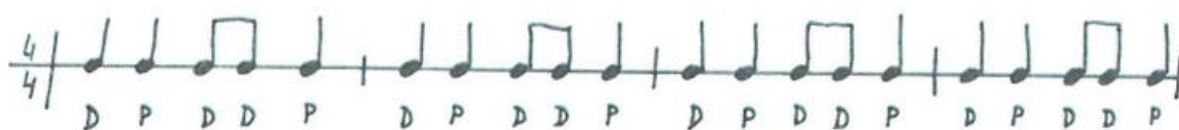

4) Hra na rytmické a melodické nástroje:

Rytmické nástroje: Návčik jednotlivých partů provádíme společně se všemi dětmi. Zapojíme všechny hrou na tělo, teprve poté rozdělíme nástroje. Nikdo nezůstává v nečinnosti. Žáci, kteří nedoprovází hrou na rytmické nástroje, zpívají a doprovází hrou na tělo.

- **Rytmické ostinato: (dřívka, ořechové kastaněty, metličky ze špejlí, bubínky)**

V případě, že předchozí hra na tělo byla pro děti náročná, je zde uvedena i lehčí verze. D – dup, P – plesk o stehna oběma rukama.

Melodické nástroje: Hru na melodické nástroje usnadníme tím, že vyndáme ty kameny, které při hře nevyužijeme. Střídavě zapojíme co nejvíce dětí.

- **Hra na zvonkohru:**

5) Dvojhlasý kánon:

Ve dvojhlasém kánonu všichni žáci zpívají stejnou melodii, nastupují však podle označení postupně za sebou. K nácvičku dvojhlasého kánonu přejdeme teprve po důkladném nacvičení jednohlasého zpěvu. Píseň již dobře známe, společně si ji zazpíváme. Nácviček kánonu začneme tím, že žáci zpívají první hlas, učitel druhý. Poté se vystřídáme. Při rozdělování dětí do skupin dbáme na to, aby v obou skupinách byli zastoupeni zdatní zpěváci. Učitel pomáhá korigovat případné tempové odchylky, které pomáhá uvést do jednotného tempa. Ke zpěvu přidáme hru na tělo.

6) Rytmus na výdrž:

Jeden hráč – dobrovolník, začne vytleskávat svůj rytmus – stane se šamanem afrického kmene. Rytmus se snaží udržet co nejdéle, zatímco ostatní jsou záškodníci ze sousedního kmene a kladou mu nejrůznější překážky: arytmičky tleskají v jiném tempu, vydávají jiné zvuky a všemožně se ho pokouší splést. Šaman přesto hlídá svůj rytmus a snaží se ho udržet. (Šimanovský, 2011, s. 51)

Zhodnocení průběhu hodiny:

Tento metodický list jsem realizovala v pátém ročníku. Ještě před realizací jsem zvažovala časovou dotaci. Již úvodní aktivita byla pro děti zajímavá, chtěly zkusit i další slova. Když jsem jim vyhověla, bylo mi jasné, že nestihneme vše. Nácviček písně nečinil dětem problémy. Náročný byl nácviček hry na tělo, kterou děti zvládly v pomalém tempu a pokud jsme zrychlili, nedařilo se všem zapojit zpěv. Své soustředění zaměřily na pohyby. Bez problémů jsme nacvičili hru na oříškové kastaněty a zvonkohry a spojili vše se zpěvem. Na kánon nezbyl čas, takže jsme přešli k závěrečné šamanské hře. K písni a nácvičku dvojhlasého kánonu se vrátíme v některé z dalších hodin. Přikládám text kartičky potřebné k motivaci.

B
BO
BOL
BOLG
BOLGA
BOLGAT
BOLGATA
BOLGATAN
BOLGATANG
BOLGATANGA
 OLGATANGA
 LGATANGA
 GATANGA
 ATANGA
 TANGA
 ANGA
 NGA
 GA
 A

6.10 Simama kaa (Tanzánie)

Cíl: Žáci dokáží zazpívat africkou píseň, kterou doprovodí hrou na tělo. Píseň doprovodí hrou na ořechové kastaněty a boomwhackers.

Věková skupina: 8-11 let

Časová dotace: 60 minut

Pomůcky: mapa Afriky, židle, obruče, šátky, ořechové kastaněty, boomwhackers

Metodický postup:

1) Motivace:

Dnes společně navštívíme Afriku. Vydáme se do Tanzánie, kterou si ukážeme na mapě. V Tanzánii je to samý prales. Zvládneme procházku pralesem? Proměníme se v africké domorodé obyvatele, kteří musí projít územím nebezpečného sousedního kmene. Do místnosti dáme nejrůznější překážky – obruče, pruhy látek, převrácené židle. Děti se drží za ruce a následují učitele, který je náčelníkem. Po cestě musíme překonat spoustu překážek – přeskakujeme divokou řeku, podlézáme a přelézáme popadané stromy, obcházíme spícího lva, proplétáme se liánami, jdeme bahnem apod. (Pospíšilová, 2011, s.14)

2) Mluvení domorodým jazykem:

Vedeme krátké rozhovory v domorodém jazyce – mluvíme afektovaně, klademe důraz na intonaci, nezapomeneme přidat pohyb.

3) Pohybová aktivita se židli:

Náčelník dá pokyn členům svého kmene, ať si každý vezme židli. K čemu tento předmět může sloužit? Určitě k tancování. Učitelka mluví domorodým jazykem a ukazuje dětem, co která slova znamenají. Děti opakují pohyby po náčelníkovi.

simama – stojíme, stoupneme si

kaa – sedneme si na židli

ruka – 3x povyskočíme

tembea – obcházíme krokem židli

kimbia – zrychlíme při obcházení židle

Náčelník zpívá píseň Simama kaa a děti na slova reagují domluvenými pohyby.

Dle možností zrychlujeme tempo.

4) Návnik písně:

Návnik písně provádíme vokálně imitační metodou, kdy podstata návniku spočívá v napodobování učitele žáky. Touto nápodobou se učí současně melodii, rytmus i přednesové prvky písně. Návnik písně proběhl současně s předchozí aktivitou, kdy učitelka vybídla děti, aby se se zpěvem přidaly k náčelníkovi.

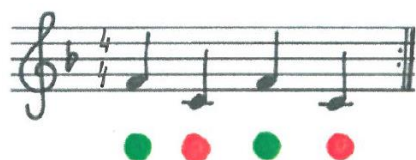
5) Rytmické ostinato: hra na ořechové kastaněty

Náčelník (učitelka) dětem rozdá ořechové kastaněty. Správný domorodý kmen se přeci při zpěvu musí doprovázet. Procvičíme krátký rytmický celek beze zpěvu, po nacvičení přidáme i zpěv. Zpěv společně s kastanětami už může představovat rituál. Pokud nemáme dostatek nástrojů, děti tleskají.

6) Hra na boomwhackers:

Boomwhackers jsou plastové trubice lišící se barvou a délkou. Každá trubice vydává jiný tón. Nyní využijeme dva tóny. F – zelená trubice, C – červená trubice. Tyto dvě trubice rozdáme tolika dětem, kolik máme sad boomwhackers. Každé z dětí má obě trubice a hraje na ně střídavě úder o stehna. Děti se v průběhu aktivity střídají a každý si hru vyzkouší.

7) Hra na tělo:

Při hře na tělo využíváme zvuků, které můžeme vydávat pomocí vlastního těla. Píseň je pomyslně rozdělena na tři části, což respektuje i schéma hry na tělo, a každá část tak má svůj pohybový i rytmický doprovod – využijeme pleskání

o stehna, bouchání do hrudi a tleskání. Každou část zvlášť pečlivě procvičíme. Po procvičení jednotlivé části ihned spojujeme.

SIMAMA KAA
plesk · stehna

RUKA
hrud'

TEMBEA KIMBIA
tleskáme

8) Relaxace domorodců:

Děti si sednou nebo lehnou v prostoru, udělají si pohodlí. Zavřou oči a poslouchají klidný slovní doprovod učitelky, která pořád představuje náčelníka. Plujeme zvolna po řece, loďka je prohrátá sluníčkem, lehne si na její dno a spolu s loďkou se naše tělo zvolna kolébá. Vysoko nad námi poletují ptáci. Fouká příjemný teplý větrík. Slyšíme pouze jemné šplouchání vody o stěnu loďky a šumění rákosí. Příjemně si v loďce odpočíváme.

Zhodnocení průběhu hodiny:

Když jsem připravovala tento metodický list, bylo mi jasné, že časová dotace jedné vyučovací hodiny na realizaci všech aktivit mi stačit nebude. Zároveň jsem nechtěla žádnou aktivitu vypustit a chtěla vyzkoušet vše, co píseň Simama kaa nabízí. Domluvila jsem se s paní učitelkou čtvrté třídy a hodiny jsme přesunuly tak, že na hudební výchovu navazovala hodina čtení, kde jsme pak společně s dětmi četli africkou pohádku. Už v motivaci si děti vymýšlely další úkoly a překážky. Velmi zábavná byla aktivita s židlemi, kdy je další možnou variantou hry, že si děti samy vymýšlejí různé pohyby a jejich variace se židlí. Nácvik písně nečinil dětem žádný problém, to se týká i hry na kastaněty a boomwhackers. Při hře na tělo a jejím spojení se zpěvem už se u některých dětí vyskytly obtíže s vybavením toho, který pohyb bude následovat. Pokud jim učitelka ukazuje, vždy si svou chybu uvědomí a opět se zapojí. Po pohybových aktivitách děti v závěru uvítaly relaxaci a některým se ani nechtělo vstávat.

6.11 Thula sana (region Jižní Afrika)

Cíl: Žáci dokáží zaspívat africkou ukolébavku, kterou doprovodí hrou na boomwhackers a zvonkohru. Dokáží vyjádřit hudbu pomocí pohybu, vnímají pohyby svého těla.

Věková skupina: 7-9 let

Časová dotace: 45 minut / vyučovací hodina

Pomůcky: mapa Afriky, panenka, plyšové zvířátko, boomwhackers, zvonkohry, kytara

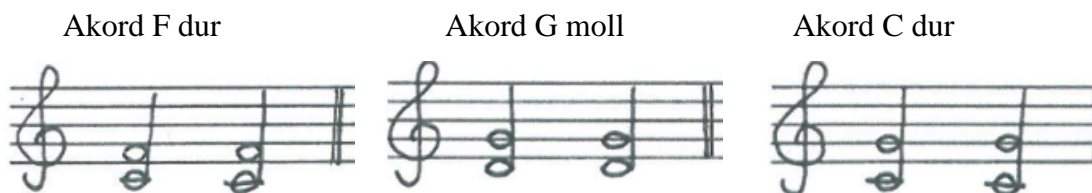
Metodický postup práce:

- 1) **Motivace:** Zeptáme se dětí, jaké písničky zpívají maminky, když uspávají svoje miminka. Poté jim sdělím, že si zaspíváme ukolébavku až z daleké Afriky. I tam žijí maminky, které pomocí zpěvu uspávají svoje děťátka. Můžeme si na mapě ukázat, kam se s písničkou podíváme tentokrát. Doprostřed místnosti položím plyšové zvířátko nebo panenku, děti se pohybují volně po místnosti a za doprovodu zpěvu učitelky se pohybují tak, aby zvířátko nevzbudily. Našlapují tiše jako myšky.
- 2) **Nácvik ukolébavky:** Nácvik písně provádíme vokálně imitační metodou, kdy podstata nácviku spočívá v napodobování učitele žáky. Touto nápodobou se učí současně melodii, rytmus i přednesové prvky písně. Zatímco učitelka se volně pohybuje s dětmi po místnosti a uspává miminko, ty se postupně přidávají se zpěvem k učitelce.

Thu-la thu! thu-la ba-ba thu-la sa - na thu-lu ba-bu-zo-bu-ya e-ku
se - ni. Thu-la thu! thu-la ba-ba thu-la sa - na thu-lu
ba-bu-zo-bu-ya e-ku se - ni.

3) Hra na zvonkohru:

Ke hře potřebujeme minimálně tři zvonkohry, pokud jich bude více, tím lépe. Využijeme akordických značek a hrajeme podle následujícího schématu:

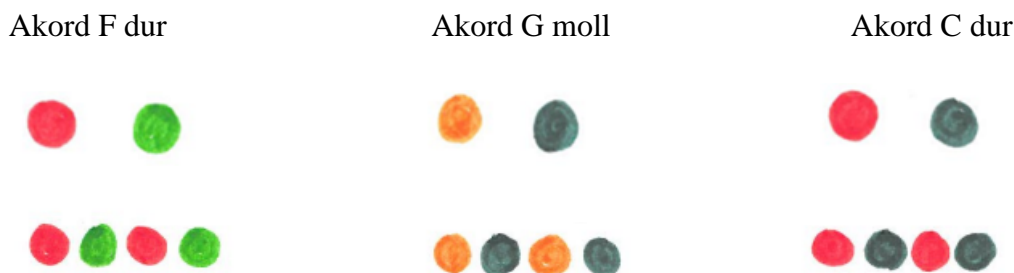

Na každé zvonkohře máme pouze dva kameny. Pro zjednodušení hry kameny, které nepotřebujeme, vyndáme. Děti hrají na každou první a třetí dobu (obměny jsou možné, ale pokud se rozhodneme takto, v průběhu hraní neměníme). Důkladně procvičíme, až po procvičení zařazujeme ke zpěvu.

4) Hra na boomwhackers:

Obdobně jako u zvonkohry zařadíme hru na boomwhackers – plastové trubice lišící se barvou a délkou. Každá trubice vydává jiný tón.

Využijeme trubice následujících barev, které nám představují akordy.

Boomwhackers rozdáme dětem. Každé dostane dvě trubice příslušného akordu, děti hrají střídavě. To znamená na první a třetí dobu první trubku, na druhou a čtvrtou dobu druhou trubku.

5) Rozhovor:

Zeptám se dětí, zda si myslí, že bychom touto ukolébavkou uspali miminko i u nás v České republice. Dále pohovoříme o tom, zda bychom africké děti uspali i našimi českými ukolébavkami. Známe nějaké? (Můžeme si společně zazpívat Mravenčí ukolébavku, Halí belí, Holčičko medvědí a další, které známe.)

Zhodnocení průběhu hodiny:

Vždy jsem velmi překvapená, s jakým nadšením malé děti reagují na ukolébavky. Zklidní se a na práci se soustředí. Motivaci i nácvik písně jsem vyzkoušela v MŠ a v prvním ročníku. Boomwhackers jsme zařadili v druhé třídě. Ve třetím ročníku jsme přidali i hru na zvonkohru. Je třeba trpělivosti, ale vše se zdařilo a žáci projevovali nadšení ze společného hraní. Při závěrečném společném rozhovoru žáci usoudili, že africká ukolébavka (stejně jako ta česká) dokáže uspat miminka po celém světě (je to vědecky dokázáno).

6.12 Zimbolé

Cíl: Žáci dokáží zaspívat africkou píseň, kterou doprovodí hrou na tělo. Píseň doprovodí hrou na bubínky a zvonkohru. Žáci si procvičí pozornost a postřeh pomocí rytmického cvičení. Žáci dokáží říci, jaký je rozdíl mezi lidovou a autorskou písní.

Věková skupina: 8-11 let

Časová dotace: 45 minut / vyučovací hodina

Pomůcky: kytara či ukulele, bubínky, zvonkohry

Metodický postup:

1) Motivace:

Africká cvičení v kruhu: Nejprve si společně s dětmi vyzkoušíme, které zvuky může vydávat naše vlastní tělo. Společně tleskáme, dupeme, luskáme, pleskáme o stehna. broukáme si, pískáme. Tyto zvuky vždy zesilujeme, zeslabujeme, zrychlujeme, zpomalujeme. Poté si stoupneme do kruhu a první hráč vytleská (nebo jinak zahraje na tělo) krátké rytmické schéma a ostatní je hned zopakují. Pokračuje další hráč v kruhu, dokud se nevystřídají všichni. Hra by měla probíhat ve svižném tempu.

Právě takovou hru na tělo využijeme i u dnešní africké písně.

2) Nácvik písně:

Nácvik písně provádíme vokálně imitační metodou, kdy podstata nácviku spočívá v napodobování učitele žáky. Touto napodobou se učí současně melodii, rytmus i přednesové prvky písně. Učitelka s doprovodem kytary či ukulele žákům zazpívá píseň, ti se k ní postupně přidávají. Zpíváme radostně, dbáme na správný nástup i dýchání. Díky jednoduché melodii a opakování pouhého jednoho slova Zimbolé je nácvik otázkou několika minut.

Handwritten musical notation for the song "Zimbolé". The notation is on a treble clef staff in 4/4 time. The first line contains four measures with chords G, Am, C, and D above them. The second line contains four measures with chords G, Am, C, and D above them. The lyrics "Zim-bo-le!" are written below the notes in each measure.

Zhodnocení průběhu hodiny:

Zimbolé zní jako tradiční africká píseň. Dokonce jsem našla na internetu význam slova zimbolé, který v jazyce Zulu znamená mír. Na Youtube najdete video, ve kterém děti, nejen africké, ale z celého světa, nadšeně zpívají a tančí na tento nápěv. Ve skutečnosti je vše jinak. Píseň složil v roce 2009 německý producent a skladatel Johnny Lamprecht a byla součástí alba afrických písní. Johnny Lamprecht se snažil, aby píseň zněla co nejvíce „africky“ a nutno říci, že to se mu povedlo. I přes její neafrický původ jsem se rozhodla ji do mé práce zařadit. U dětí je tato píseň spojená s hrou na tělo, která následuje po každé sloce, velmi oblíbená. Hra na tělo a pohyb obecně k hudební výchově patří. V této aktivitě si ho děti užijí opravdu ve velké míře. Při hrách s předáváním rytmu žáci druhé a čtvrté třídy, kde jsem tuto aktivitu realizovala, projeví velkou míru kreativity. V závěrečném rozhovoru si děti myslely, tak jak jsem předpokládala, že píseň pochází z některé z afrických zemí.

7 Shrnutí praktické části

V úvodu praktické části jsou zařazeny postupy výroby jednoduchých rytmických nástrojů, které využijeme při realizaci jednotlivých metodických listů. Postup výroby je velmi jednoduchý a využívá lehce dostupných materiálů. Pedagog tak nemusí řešit, zda je z finančních důvodů na škole dostatek rytmických nástrojů.

Dále je v praktické části představeno dvanáct metodických listů, které pracují s písněmi subsaharské Afriky. Jednotlivé aktivity navazují na poznatky o hudbě etnických skupin afrického kontinentu, se kterými jsme se seznámili v teoretické části. Všechny metodické listy jsem vyzkoušela v praxi na 1. stupni, lze je ale přizpůsobit i jiným věkovým skupinám. Aktivity, které jsou spojeny s tradičními africkými písněmi, rozvíjejí rytmické cítění a rytmický pohyb. Na každou píseň navazují rytmické činnosti, kdy prostředkem vyjádření rytmu je hra na tělo, hra na rytmické hudební nástroje a pohyb. Nechybí ani hra na melodické nástroje, kdy jednoduché doprovody dětem dávají možnost pocítit radost ze společného muzicírování, a to i přesto, že nejsou zdatnými zpěváky. Při realizaci aktivit mají možnost uspět i děti bez určitých hudebních dovedností.

Závěr

Hlavním tématem závěrečné práce je tradiční africká hudba a její využití v hodinách hudební výchovy na 1. stupni. Teoretická část se nejprve věnuje etnomuzikologii. Tento poměrně mladý vědní obor se snaží vyvracet názory, že hudební projevy mimoevropských národů jsou často vnímány jako kvalitativně nižší. Následně jsou představeny základní geografické a historické informace o africkém kontinentu se zaměřením na specifické rysy jeho hudby s důrazem na hudební projevy subsaharské Afriky. Z těchto charakteristických znaků africké hudby se vychází při tvorbě metodických listů v praktické části. V teoretické části jsou dále představeny základní hudební nástroje využívané v hudbě subsaharské Afriky. Jedná se však o velmi stručný nástin, jelikož tato část Afriky je v oblasti hudebních nástrojů velmi rozmanitá.

Hlavní náplní praktické části je dvanáct metodických listů. Materiál, který je v nich obsažen, a aktivity s nimi spojené, byly sbírány v řádu několika let a následně sestaveny tak, aby byly v souladu s charakteristickými rysy hudby subsaharské Afriky, které jsou popisovány v teoretické části.

Všechny metodické listy jsou vyzkoušeny v praxi na 1. stupni. Aktivity se však dají upravovat, a přizpůsobit tak všem věkovým skupinám, takže se dají využít i v mateřské škole a na 2. stupni. Aktivity rozvíjejí rytmické cítění, rytmický pohyb, ale také představivost a fantazii. Důraz je kladen i na vzájemnou spolupráci mezi dětmi. Při realizaci aktivit mají stejnou příležitost všichni žáci, i ti, kteří nemají určité hudební dovednosti.

Metodickým listům předchází návody na výrobu rytmických nástrojů, které můžeme využít při realizaci metodických listů. Nástroje jsou vyrobeny z odpadního či lehce dostupného materiálu, jejich výroba tak není pro školu a pedagoga finančně náročná. V souvislosti s výrobou hudebních nástrojů se do popředí také dostává skutečnost, že k tomu, co si sami vyrobíme, máme bližší vztah než k tomu, co nám bylo zakoupeno.

Všech dvanáct metodických listů dává možnost zařadit etnickou hudbu do hodin hudební výchovy a tím nabízí prostor pro tvořivou práci s dětmi.

Seznam literatury

- COUFALOVÁ, J., MEDEK, I., SYNEK, J., 2013. *Hudební nástroje jinak*. Brno: Janáčkova akademie múzických umění. ISBN 978-80-7460-037-1.
- HAVELKA, O., LORENCOVÁ, M., 2006. *Nahá Afrika*. Praha: Mladá fronta. ISBN 80-204-1537-8.
- JURKOVÁ, Z. a kol., 2001. *Kapitoly z mimoevropské hudby*. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 80-244-0302-1.
- JUSTOŇ, Z., 1996. *Hudba přírodních národů*. Praha: Mat'a. ISBN 80-86013-02-2.
- KOPECKÝ, J., SYNEK, J., ZOUHAR, V., 2013. *Hudební hry jinak*. Brno: Janáčkova akademie múzických umění. ISBN 978-80-7460-066-1.
- MATOUŠEK, V., 2003. *Rytmus a čas v etnické hudbě*. Praha: TOGGA. ISBN 80-902912-2-8.
- MURRAY, J., 1994. *Afrika – Atlasy civilizací a kultur*. Praha: Nakladatelský dům OP. ISBN 80-85841-118.
- OLING, B., WALLISCH, H., 2004. *Encyklopedie hudebních nástrojů*. Dobřejovice: Rebo. ISBN 80-7234-289-4.
- POSPÍŠILOVÁ, L., 2011. *Housle, basa, trumpeta, pojedeme do světa – Afrika*. Praha: Hrajeto. ISMN 979-0-9004026-0-8.
- RICE, T., 2020. *Etnomuzikologie. Velmi krátký úvod*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-4596-4.
- SKOKAN, L., 2007. *Afrika sociogeografický přehled*. Ústí nad Labem: UJEP, přírodovědecká fakulta. ISBN 978-80-7044-838-0
- ŠIMANOVSKÝ, Z., 2007. *Hry s hudbou a techniky muzikoterapie*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-33.
- ZEMAN, J., 2001. *Afrika od Sahary ke kapskému městu*. Praha a Litomyšl: Paseka. ISBN 80-7185-310-0.

Internetové zdroje

NĚMEC, J., 2013. Charakteristika Afriky. In: *www.africaonline.cz* [online]. 5. 3. 2013 [vid. 2022-07-03]. Dostupné z: <https://www.afrikaonline.cz/?s=charakteristika+Afriky>

NĚMEC, J., 2013. Obyvatelstvo Afriky. In: *www.africaonline.cz* [online]. 26. 3. 2014 [vid. 2022-07-03]. Dostupné z: <https://www.afrikaonline.cz/?s=obyvatelstvo+afriky>